

Nacionalna likovno-umjetnička baština u srednjoškolskoj nastavi Likovne umjetnosti

Buntak, Ines

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:157465>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-02**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

NACIONALNA LIKOVNO-UMJETNIČKA BAŠTINA U
SREDNJOŠKOLSKOJ NASTAVI LIKOVNE UMJETNOSTI

Ines Buntak

Mentor: dr. sc. Jasmina Nestić, doc.

ZAGREB, 2019.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

NACIONALNA LIKOVNO-UMJETNIČKA BAŠTINA U SREDNJOŠKOLSKOJ NASTAVI LIKOVNE UMJETNOSTI

Works of visual arts as national heritage in high schools visual arts syllabus

Ines Buntak

SAŽETAK

U radu se govori o važnosti položaja koji nacionalna likovno-umjetnička baština zauzima u srednjoškolskoj nastavi Likovne umjetnosti u gimnazijskim i u njoj srodnim predmetima strukovnih programa. Spomenici likovno-umjetničke baštine na području Republike Hrvatske vjerna su preslika različitih događaja koji su se na njezinim teritorijima odvijali od pretpovijesti pa sve do danas i kao takvi odraz su nacionalnog i kulturnog identiteta hrvatskog naroda. U vrijeme globalizacije, velike povezanosti cijeloga svijeta, uznapredovale tehnologije i neprestane čežnje da se što bolje upozna i shvati kultura drugoga, često se previđa vrijednost koju ima poznavanje vlastitoga. Ukoliko vrijednost nacionalne spomeničke ostavštine ne prepoznaju njezini neposredni baštinici, postoji velika opasnost da će ona ostati neprepoznata i u svijetu, ali i da se njezino postojanje neće nastojati sačuvati od prolaznosti. Kulturni turizam u Hrvatskoj je, unatoč velikim potencijalima, još uvijek u začetcima.

Veliku ulogu u razvijanju svijesti o važnosti poznavanja i očuvanja likovno-umjetničke baštine imaju obrazovne institucije zbog čega je važno promotriti način na koji se odnose prema ovome gradivu i ističu li ga dovoljno u relevantnim dokumentima, udžbenicima, katalogima i ispitima državne mature. Kako se često radi o ostavštini koja nam je fizički dostupna, jedno od mogućih rješenja za unapređenje poučavanja ovih sadržaja je projektna nastava čiji je sastavni dio izravno suočavanje učenika sa spomenikom, ali i samostalnost u istraživanju. I dok se dobar dio svjetske likovne baštine može pronaći jednostavnim internetskim pretraživanjem, u Hrvatskoj je čest problem s kojim se nastavnici likovnih umjetnosti susreću nedostatak kvalitetnih vizualnih materijala, zbog čega treba ustrajati na što većoj dostupnosti digitaliziranih sadržaja.

Ključne riječi: *nacionalna likovno-umjetnička baština, Likovna umjetnost, državna matura, kulturni turizam, nacionalni identitet*

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rad sadrži: 54 stranice; 10 reprodukcija; izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: *nacionalna likovno-umjetnička baština, Likovna umjetnost, državna matura, kulturni turizam, nacionalni identitet*

Mentor: dr. sc. Jasmina Nestić doc., Filozofski fakultet

Ocjenjivači: dr. sc. Frano Dulibić, red. prof., Filozofski fakultet; dr. sc. Josipa Alviž, v. asist., Filozofski fakultet; dr. sc. Jasmina Nestić, doc., Filozofski fakultet

Datum prijave rada: 24. siječnja 2017.

Datum predaje rada: 3. srpnja 2019.

Datum obrane rada: 10. srpnja 2019.

Ocjena: _____

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Ines Buntak, diplomantica na Nastavničkom smjeru diplomskog studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Nacionalna likovno-umjetnička baština u srednjoškolskoj nastavi Likovne umjetnosti rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 3. srpnja 2019.

Vlastoručni potpis

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Od promicanja nacionalnog identiteta do ostvarivanja ekonomskih potencijala likovno-umjetničke baštine u Hrvatskoj.....	2
2.1. Nacionalna likovno-umjetnička baština kao odraz nacionalnog i kulturnog identiteta.....	4
2.3. Globalizacija i status nacionalnog.....	7
2.4. Ekonomski potencijali baštine	8
2.4.1. Kulturni turizam	10
3. Nacionalna likovna baština u nastavi Likovne umjetnosti	13
3.1. Zastupljenost nacionalne likovno-umjetničke baštine unutar Nastavnog plana i programa za gimnazije (1994.)	15
3.2. Kurikulum nastavnog predmeta Likovna umjetnost za gimnazije (2019.) i odnos prema nacionalnoj likovno-umjetničkoj baštini	17
3.3. Odnos prema nacionalnoj likovno-umjetničkoj baštini u nastavnim planovima i programima strukovnih škola.....	20
3.4. Zastupljenost primjera nacionalne likovno-umjetničke baštine u udžbenicima iz Likovne umjetnosti.....	23
3.5. Analiza likovnih primjera u katalogu državne mature iz Likovne umjetnosti te provedenih ispita na državnoj maturi	26
4. Mogućnosti unapređenja nastavnih sadržaja nacionalne likovno-umjetničke baštine.....	32
4.1. Implementacija nacionalne likovne baštine projektnom metodom u nastavu Likovne umjetnosti.....	32
4.1.2. Projekti <i>Moj kvart</i> i <i>Javni spomenik u Zagrebu</i>	34
4.1.3. Projekt <i>Osijek – vječna utvrda</i>	37
4.1.4. Projekt <i>Implementacija sadržaja kulturne baštine u kurikule predmeta strukovnih škola kao čimbenik ekonomskog razvoja i zapošljivosti</i>	38
4.2. Digitalizacija kulturne baštine	41
4.2.1. Digitalizacija kulturne baštine u Hrvatskoj.....	42
5. Zaključak	46
6. Literatura	48
7. Sažetak/Summary	54

1. Uvod

Umjetnost istovremeno odgaja i poučava. Ona nam približava živote drugih ljudi, a istovremeno nas uči o nama samima. Učenjem o likovnoj umjetnosti usvaja se likovni jezik, ali se kod učenika istovremeno razvijaju i usvajaju odgojne vrijednosti: »estetičke, moralne i radne, formiraju se uvjerenja i stavovi, podržavaju se subjektivne, objektivne i kreativne sposobnosti. Njeguje se pozitivan odnos prema radu: aktivnost, inicijativnost, upornost, samostalnost.«¹

Likovna umjetnost predmet je zastupljen u gimnazijama i pojedinim strukovnim školama, gdje se najčešće poučava Likovnoj umjetnosti srodan predmet. Neizostavan segment nastave ovoga predmeta je i nacionalna likovno-umjetnička baština, a jedan od ciljeva ovoga rada je isticanje važnosti poznavanja tog gradiva. Činjenica je da su nam likovna djela nacionalne baštine uglavnom fizički najdostupnija, pa na njihovu primjeru učenici mogu učiti neposrednim kontaktom s umjetničkim djelom. Unatoč tome, mnogi spomenici nacionalne likovne baštine ne nalaze se u našoj neposrednoj fizičkoj blizini, ali nas s njima povezuje ona druga, nedoslovna vrsta blizine – ta su umjetnička djela nastala na prostoru s čijim stanovnicima dijelimo zajedničku povijest, jezik, kulturu, vjeru ili običaje. Nacionalna likovno-umjetnička baština dio je našeg nacionalnog i kulturnog identiteta te učenici, kao baštinici tog naslijeđa, trebaju poznavati i razumjeti okolnosti u kojima je nastala. Stoga ću se u radu kratko osvrnuti i na važnost poznavanja baštine u globaliziranom i relativiziranom svijetu koji promiče različitost, ali istovremeno stavlja znak jednakosti ondje gdje treba ukazati na vrijednost određene različitosti. Kulturna (a unutar nje i likovno-umjetnička) baština i korektan odnos prema njoj mogu značiti i prosperitet za one koji njezinu vrijednost prepoznaju, pa ću kratko analizirati i mogućnosti koje pruža kulturni turizam.

Ključni je dio ovoga rada analiza načina na koji se obrazovne institucije na srednjoškolskoj razini obrazovanja odnose prema ovome gradivu, zastupaju li ga dovoljno u satnicama Likovne umjetnosti (ili njoj srodnih predmeta u strukovnim školama), kao i aktualnim nastavnim planovima i programima, udžbenicima za gimnazijske i strukovne programe te katalogima i provedenim ispitima državne mature. Izuzev toga, u radu će se istaknuti načini na koje se nastava ovih sadržaja može poboljšati, prvenstveno kroz projektne metode učenja, kao i korištenje digitaliziranih sadržaja.

¹ Nada Grgurić, Marijan Jakubin, *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*, Zagreb: Educa, 1996., str. 109.

2. Od promicanja nacionalnog identiteta do ostvarivanja ekonomskih potencijala likovno-umjetničke baštine u Hrvatskoj

Osnovna je podjela likovno-umjetničke baštine na pokretna i nepokretna dobra. U nepokretna se dobra ubrajaju graditeljske cjeline (povijesni gradovi ili naselja značajna po umjetničkim, etnološkim, urbanističko-arhitektonskim, ambijentalnim ili kulturno povijesnim osobinama), povijesne građevine (kultne građevine, vojničke građevine, civilne javne građevine, stambene građevine, privredno-proizvodne građevine te infrastruktura) i arheološka nalazišta, dok su pokretna dobra djela kiparstva i slikarstva, kao i predmeti umjetničke ili povijesno-kulturološke važnosti (primjerice novac, knjige, liturgijski predmeti ili nakit).²

Hrvatska je zemlja koja baštini iznimno vrijednu urbanu kulturu; pojedini njezini gradovi i naselja stari su više od 2500 godina. Kroz povijest su na njezinim područjima nicala nova naselja i gradovi, a u njima su umjetnost stvarali ljudi različitih profila – arhitekti, kipari, slikari, grafičari, obrtnici. Kao sredozemnu i srednjoeuropsku zemlju, Hrvatsku je njezin geografski položaj predodredio kao područje koje će unatoč malom teritoriju biti svojevrsna slika europske kulture. Tlo Republike Hrvatske bilo je poprištem seoba naroda, kao i područje na koje su navirali osvajači s raznih strana, a trajne je posljedice na ova područja ostavila i činjenica da se nalazi na razmeđu civilizacija.³ Naime, Hrvatska je dodirna točka ne samo istočnog i zapadnog civilizacijskog kruga (istočna granica Republike Hrvatske oscilira između granica nekadašnjeg Zapadnog i Istočnog Rimskog Carstva), nego i sjevernog srednjoeuropskog i južnog mediteranskog kulturnog kruga.⁴ S obzirom na brojnost utjecaja, hrvatska je kulturna baština uistinu raznolika. Brojna su umjetnička djela nastala pod utjecajem različitih okolnosti – već spomenuta osvajanja, različite političke tvorevine i savezi s drugim narodima, odlazak hrvatskih umjetnika u europske umjetničke centre gdje su se susretali s različitim umjetničkim pravcima, a sve su te okolnosti učinile današnje prostore Hrvatske zrcalom njezine prošlosti: »Semiozu svijeta, semiozu hrvatskih kulturnih djelatnosti tijekom pustih trinaest stoljeća, njezine otiske, tragove i zakrivena lica prepoznavamo u svekolikom mnoštvu arhitektonskih i urbanističkih realiteta među kojima se, i unutar kojih se, krećemo mi današnji. Pođemo li na imaginarnu šetnju hrvatskim prostorima, u njezinoj današnjoj sinkroniji možemo zamisliti i tvorno obaviti dijakronijsku priču: postaje našega puta bit će nam postaje duhovne povijesti.«⁵

² Usp. Tomislav Marasović, *Kulturna baština 1*, Split: Veleučilište u Splitu, 2001., str. 9.

³ Usp. *Likovna baština unutar europske kulturne tradicije*, Web centar hrvatske kulture, dostupno na <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23130&> (pregledano 15. svibnja 2018.)

⁴ Usp. Isto.

⁵ Ante Stamać, »Hrvatski kulturni identitet – što je to?«, u: Ante Stamać, *Književnoteorijski fragmenti*, Zagreb, Matica hrvatska, 2012., str. 150.

Pregled hrvatske povijesti umjetnosti prelazi okvirne opsege ovoga rada, ali ću se ipak osvrnuti na neke spomenike nacionalne likovne baštine čija vrijednost prelazi nacionalne okvire. Tako je iz prehistorijskoga razdoblja nužno izdvojiti inkrustiranu vučedolsku keramiku specifičnih oblika kakvih nema drugdje u Europi,⁶ a od kojih je najznamenitija zoomorfna posuda poznata kao Vučedolska golubica iz trećeg tisućljeća prije Krista.⁷ Stvaranjem grčkih kolonija na hrvatskom se tlu stvaraju uvjeti za širenje helenske civilizacije, a postoje teze prema kojima je kip Apoksiomena (nastao u prvom ili drugom stoljeću prije Krista), pronađen 1996. godine u moru blizu Malog Lošinja, rijetki primjerak Lizipove originalne brončane skulpture.⁸ Rimska su osvajanja donijela velike promjene, među kojima je najznačajnije stvaranje gradova i njihovo povezivanje cestama. Među značajna ostvarenja ovoga razdoblja ubraja se pulska Arena (70.-80.) koja svjedoči o visokoj razini graditeljske tehnike rimskog doba.⁹ Dioklecijanova palača (oko 300. godine, Split) nalazi se na UNESCO-vu popisu svjetske baštine, a jedan je od najvažnijih spomenika kasnoantičke arhitekture koji je ujedno spoj grada, vojnog logora, elitne rezidencije i privrednog kompleksa.¹⁰ U ranokršćanskom razdoblju izdvajaju se i sakralne građevine Salone, čije je pitanje podrijetla i postanka od nadnacionalne važnosti. Eufrazijeva bazilika (oko 553. godine, Poreč) također je na UNESCO-vu popisu, a radi se o građevini ranobizantskih obilježja čiji se mozaici mogu uspoređivati s onima u Raveni.¹¹ Starohrvatsku umjetnost (od 7. do 10. stoljeća) karakteriziraju male crkvice specifičnih tlocrta (kakve su, primjerice, crkva svetog Križa u Ninu ili crkva Svetoga Spasa na Cetini), a ovo je razdoblje iznjedrilo i važnu skulpturnu ornamentiku. Crkva svetoga Donata (9. stoljeće, Zadar) ubraja se u najmonumentalnije europske predromaničke spomenike, a reljefne ploče iz crkve Svete Nediljice u Zadru (11. stoljeće) važne su jer su dobar primjer romaničkog oblikovanja reljefa.¹² Radovanov portal (Majstor Radovan, 1240., crkva sv. Lovre u Trogiru) ističe se kao primjer romaničko-gotičkih obilježja u hrvatskom kiparstvu, dok primjena montažne gradnje kamenim pločama katedralu sv. Jakova (1431., Šibenik) smješta među najjedinственije građevine (ali i na UNESCO-ov popis) koje su građene od temelja do svodova isključivo kamenom, bez primjene drugih materijala.¹³ Po uzoru na ovakav način gradnje sagrađena je i renesansna kapela sv. Ivana

⁶ Usp. *Likovna baština unutar europske kulturne tradicije*, <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23130&> (pregledano 15. svibnja 2018.)

⁷ Usp. Milan Pelc, *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012., str. 20.

⁸ Usp. Isto, str. 31.

⁹ Usp. Isto, str. 33.

¹⁰ Usp. Isto, str. 40.

¹¹ Usp. Isto, str. 59.

¹² Usp. Isto, str. 75.

¹³ *Likovna baština unutar europske kulturne tradicije*, <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23130&> (pregledano 15. svibnja 2018.)

Trogirskog (Orsini) u Trogiru (Andrija Aleši, Nikola Firentinac, 1468.). Hrvatska je renesansa značajna zbog specifičnih ljetnikovaca građenih u Dubrovniku i na otoku Hvaru kojima ne pronalazimo sličnih europskih rješenja.¹⁴ Već spomenute teške povijesne prilike uzrokovane osmanlijskim osvajanjima nakratko su usporile kontinuitet razvoja hrvatske umjetnosti na jugu, ali on se nastavlja u 17. stoljeću kad počinje obnova sjeverne Hrvatske u sklopu koje djeluju značajni umjetnici kao što su Francesco Robba (1698.-1757.) i Ivan Krstitelj Ranger (1700.-1753.). U isto vrijeme po Slavoniji i Hrvatskom Zagorju sve se više grade dvorci s parkovima.¹⁵ Urbanističko planiranje i arhitektura historicističkog Zagreba smještaju ovaj grad među najzanimljivija rješenja 19. stoljeća, a u isto vrijeme na hrvatskim prostorima djeluju brojni slikari i kipari koji se školuju po različitim europskim centrima i stvaraju umjetnička djela koja se danas nalaze u inventarima ne samo hrvatskih, nego i velikih svjetskih muzeja. Neki od najznačajnijih slikara ovog razdoblja su Bela Čikoš-Sesija (1864.-1931.), Oton Iveković (1869.-1939.), Celestin Medović (1857.-1920.), Vlaho Bukovac (1855.-1922.), a od kipara ističu se Robert Frangeš Mihanović (1872.-1924.) i Ivan Meštrović (1883.-1962.). Značajna su i arhitektonska ostvarenja Viktora Kovačića (1874.-1924.), Drage Iblera (1894.-1964.) i Stjepana Planića (1900.-1980.). Umjetnička produkcija nastavlja se i u 20. stoljeću kada se drži korak s velikim europskim pravcima u arhitekturi, slikarstvu i kiparstvu. I danas u Republici Hrvatskoj neumorno stvaraju brojni priznati umjetnici koji održavaju kontinuitet započet u dalekoj prošlosti.

Nacionalna je likovna baština svojevrsna riznica podataka gdje se upoznaje razvoj društva te kao takva služi kao instrument komunikacije između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Ona je višeznačna; posjeduje znanstvenu, kulturnu, kulturnu, gospodarsku i odgojno-obrazovnu vrijednost.¹⁶ U ovome radu posebno ću se osvrnuti na odgojno-obrazovnu vrijednost hrvatske likovne baštine, odnosno na vrijednost obrazovne poruke koju baština može pružiti mladima.

2.1. Nacionalna likovno-umjetnička baština kao odraz nacionalnog i kulturnog identiteta

Likovno-umjetnička baština važan je segment sveukupne kulturne baštine. U ovom ću se potpoglavlju osvrnuti na važnost promicanja nacionalne likovne baštine koje je ujedno odraz nacionalnog identiteta. Nužno je za početak definirati *identitet*, riječ oko čije se definicije spore

¹⁴ Usp. Isto.

¹⁵ Usp. Isto.

¹⁶ Tomislav Marasović, *Kulturna baština 1*, 2001., str. 12.

mnogi intelektualci, političari i istraživači. Riječ svoje porijeklo vuče od latinskog izraza *identitas* koji označava istost, a prema rječniku Noaha Webstera ima nekoliko značenja od kojih se ističu dva temeljna: s jedne strane identitet možemo definirati kao stanje ili činjenicu bivanja istim glede razmatranih obilježja, dok s druge strane identitet može biti stanje ili činjenica bivanja kakvom specifičnom osobom ili stvari.¹⁷ Identitet tako podrazumijeva istost (sa samim sobom ili skupinom sebi sličnih pojedinaca), ali i različitost (u usporedbi s drugim ili skupinom drugih). S obzirom da se ovaj rad temelji na nacionalnoj likovnoj baštini, u njemu ću se posebno osvrnuti na definicije i problematiku nacionalnog i kulturnog identiteta.

Budući da se u korijenu riječi *nacionalno* nalazi nacija, valja se prvo osvrnuti na njezino značenje. Nacija je u 18. i 19. stoljeću označavala konačan produkt velikih europskih demokratskih revolucija čiji je cilj prvenstveno bio rušenje velikih imperijalnih carstava, a potom osnivanje novih država u kojima bi suverenitet izvirao iz naroda.¹⁸ Danas se smatra kako postoje dva temeljna shvaćanja nacije, od kojih je prvo ono zapadnih Europljana i Amerikanaca (*demos*), dok se drugo shvaćanje pripisuje sljedbenicima *germanske* i istočnoeuropske tradicije (*ethnos*). Sljedbenici prve tradicije (*demos*) svoje shvaćanje nacije temelje na principu uključivanja svih građana koji iskazuju vjernost novoj državnoj zajednici i koji su spremni žrtvovati svoje kulturalne i etničke različitosti u ime nacionalnog identiteta, dok sljedbenici druge tradicije (*ethnos*) naciju definiraju na temelju načela razlikovanja i isključivanja svih koji nemaju isto ili vrlo srodno etničko podrijetlo.¹⁹ I dok se u 18. i 19. stoljeću na naciju (i nacionalizam) uglavnom gledalo kao na pozitivnu tvorevinu, danas riječ nacionalizam ima snažan negativni predznak prvenstveno zbog zlouporabe ovoga pojma u vrijeme nacional-socijalizma. Osim toga, vrijeme u kojemu živimo čini sve ljude *građanima svijeta* i briše granice među pripadnicima različitih nacija, pa se često samo isticanje nacionalnosti ili nacionalnoga smatra nazadnim i besmislenim.

U tom pogledu može se diskutirati i o samoj problematici ovoga rada. Isticanjem važnosti učenja nacionalne likovne baštine ne želi se umanjiti važnost učenja o svjetskoj ili likovnoj baštini drugih naroda, ali se drži da je učenje o nacionalnome važno ne samo iz razloga što se radi o umjetninama koje su nam najbliže, pa se na njihovu primjeru o umjetnosti može učiti neposrednim kontaktom s djelom, nego i iz razloga što smo svi mi, kao građani Republike Hrvatske, nasljednici baštine koju su na istim ovim prostorima živjeli i stvarali ljudi prije našega

¹⁷ Websterovo tumačenje identiteta navedeno prema: Ante Stamać, »Hrvatski kulturni identitet – što je to?«, u: Ante Stamać, *Književnoteorijski fragmenti*, Zagreb, Matica hrvatska, 2012., str. 147.

¹⁸ Usp. Slaven Letica, »Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati«, u: *Hrvatski identitet: zbornik radova znanstvenog skupa*, (Zagreb, Matica hrvatska, 7. i 8.5.2009), (ur.) Romana Horvat, Zorislav Lukić, Božo Skoko, Luka Vukušić, Zagreb: Matica hrvatska, 2009., str. 30.

¹⁹ Usp. Isto, str. 32.

dolaska zbog čega je naša dužnost njezino objektivno poznavanje i očuvanje. U tom kontekstu iznosim riječi američkog povjesničara Henryja Steela Commagera, koji smatra kako pojedinac ne može graditi budućnost bez poznavanja onoga što je bilo u prošlosti: »Za neki je narod biti bez povijesti ili ne poznavati vlastitu povijest jednako kao što je čovjeku biti bez pamćenja – osuđenom da vječno otkriva ono što je u prošlosti otkriveno, da izmišlja poznate tehnike, da se hrva s istim problemima, da čini iste greške i da je, također osuđen na gubitak bogatog zadovoljstva sjećanja. Doista, kao što je teško zamisliti povijest bez civilizacije, jednako je teško zamisliti civilizaciju bez prošlosti.«²⁰

Kulturni identitet označava pripadnost pojedinca ili društvene skupine određenoj kulturi. Prema mišljenju akademika Ante Stamaća »kulturu nekog naroda ili područja možemo odrediti samo držimo li na umu stalnu igru bitne istovjetnosti i bitne različitosti. Istovjetnost je tek uvjetna, baš kao što su uvjetne i sve odrednice društvenog života. Uostalom nijedan se teoretičar, bitno sinkroničar svojih predmetnih fenomena, ne može zadovoljiti sinkroničnošću zbilje: ona je nužno podvrgnuta i uvidima u povijesne mijene.«²¹ Kako bismo došli do srži kulture određenog naroda, a posebice do srži kulture hrvatskog naroda koja je izrazito kompleksna, treba se usmjeriti na ono što je čini različitom i jedinstvenom, pa proučavanjem i usporedbom tih elemenata doći do njezinih stalno ponavljajućih obilježja.²² Kultura je podložna mijenama uvjetovanim povijesnim okolnostima u kojima određena grupa ljudi živi, dakle, radi se o dinamičnoj kategoriji koja ne prestaje u određenom trenutku, pa se sukladno s time i njezina obilježja neprestano mijenjaju. Tako je hrvatska kultura obilježena sljedećim društveno-povijesnim konstruktima: ilirska i rimska antika, samoorganizirana hrvatska plemena, srednjovjekovna hrvatska država, unija s Ugarskom, Mletačka Republika, Dubrovačka Republika, Habsburška Monarhija, Austro-Ugarska Monarhija, Država SHS, Kraljevina Jugoslavija, Nezavisna Država Hrvatska, komunistička Jugoslavija i Republika Hrvatska.²³ Jezgru kulture dopunjuju i elementi kultura fizički bliskih prostora te je na taj način čine još složenijom i autentičnijom.

Unatoč njezinoj dinamičnosti postoje elementi bez kojih hrvatska kultura te njezini materijalni, ali i nematerijalni oblici ne bi ostali sačuvani kroz sva burna povijesna razdoblja, a to je individualna i društvena svijest kao jedan od tvoraca kulturnog identiteta. Naime, da nema

²⁰ Prema: Slaven Letica, »Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati«, 2009., str. 48.; Američki povjesničar Henry Steel Commager poznat je po konceptu upotrebljive prošlosti, kojega je opisao u teorijskom eseju *Potruga za upotrebljivom prošlošću* iz 1967. godine. On smatra da pojedinci i zajednice ne mogu graditi budućnost ukoliko u prošlosti ne pronađu ono što je upotrebljivo i iz čega mogu učiti.

²¹ Ante Stamać, »Hrvatski kulturni identitet – što je to?«, 2012., str. 147.

²² Usp. Isto, str. 150.

²³ Usp. Isto, str. 153.

svijesti o vrijednosti određene ostavštine, ne bi se tražili načini da se ista zaštiti od prolaznosti i očuva za buduće generacije. Upravo je to jedan od glavnih razloga zbog kojih bi se u nastavi Likovne umjetnosti učenike trebalo poticati na razvijanje svijesti o važnosti nacionalne likovno-umjetničke baštine.

2.3. Globalizacija i status nacionalnog

Dominacija multinacionalnih kompanija, izvanredan tehnološki i informacijski napredak koji je rezultirao snažnim povezivanjem svih dijelova svijeta, trgovačka razmjena i ubrzani tijek kapitala samo su neka od obilježja vremena u kojemu živimo. Promjene i procese koji su započeli u drugoj polovini 20. stoljeća, a traju do danas, mnogi su pokušali definirati, ali prava definicija globalizacije ne postoji. Jedan od uzroka je preučestala i preširoka upotreba tog termina u različitim kontekstima koja je dovela do nerazumijevanja i zbnjenosti nad njezinim istinskim značenjem. Jasno je da se radi o fenomenu koji zahvaća različite sfere ljudskoga djelovanja na svjetskoj razini, a samo neke od njih su gospodarstvo, politika i kultura. Pojednostavljeno, globalizacija je proces prilagođavanja pojedinih dijelova svijeta jednoj globalnoj cjelini.²⁴ Kao najveća prednost globalizacije ističe se jača povezanost između ljudi. Osnivanje i aktivno djelovanje velikih udruženja kao što su Europska unija i Ujedinjeni narodi dovode do toga da se i malim narodima daje prilika da svojim odlukama utječu na upravljanje svijetom. Značajna znanstvena postignuća sada su lako dostupna u gotovo svim dijelovima svijeta. Veliku ulogu u povezivanju na svim razinama odigrao je Internet, kao i razvoj drugih suvremenih sredstava komunikacije.

I dok su pozitivne strane globalizacije uistinu brojne, postoje i nedostaci koji dolaze s njima. U najvećoj su opasnosti mali narodi kojima prijeti potpuna integracija s *velikima*. Globalizacija briše razlike među ljudima, što se isprva može činiti kao njezina prednost, no relativiziranje i homogeniziranje različitosti može dovesti do zanemarivanja i zaboravljanja vrijednosti pojedinačnih nacija. Geografske, jezične i vjerske barijere koje su u prošlosti štitele specifične kulture naroda pod utjecajem globalizacijskih procesa slabe ili nestaju, pa dolazi do različitih kulturnih dodira.²⁵ Kulturni dodiri najčešće obogaćuju kulture naroda koji su u interakciji (iako postoje i slučajevi u kojima prilikom dodira dolazi do konflikata), ali je veća opasnost koju globalizacija nosi sa sobom stvaranje i širenje takozvane anglosaksonske, odnosno

²⁴ Usp. Stjepan Jagić, Marko Vučetić, »Globalizacijski procesi i kultura«, u: *Acta Iadertina* 9 (2012.), str. 15.-24. Mrežna stranica: *Hrčak: Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa* https://bib.irb.hr/datoteka/678985.02jagic_vucetic.pdf (pregledano 21. travnja 2018.)

²⁵ Usp. Isto.

globalne kulture koja se proširila čitavim svijetom, a o čijoj je prirodi pisala sociologinja Snježana Čolić (2004.): »Dok se nacije mogu shvatiti kao povijesni identiteti ili kao blisko proizašli iz njih, globalna kultura se ne uspijeva povezati s nekim takvim povijesnim identitetom. Za razliku od nacionalnih kultura globalna kultura je kultura bez sjećanja. Nema svjetskih sjećanja koja se mogu iskoristiti da bi se ujedinila ljudskost, a najglobalnija iskustva do danas, kolonijalizam i svjetski ratovi, jedino nas mogu podsjećati na naše povijesne raskole. Stoga, ako se tvrdi da nacionalisti pate od selektivne amnezije kako bi stvorili svoje nacije, stvaratelji globalne kulture trebali bi patiti od potpune amnezije da bi imali šanse za uspjeh.«²⁶

Brisanje granica nije rezervirano samo za geografiju, pa se brišu i granice između visoke i niske kulture, kao i razlike između različitih kulturnih formi poput umjetnosti, obrazovanja, turizma, fotografije, televizije, glazbe, arhitekture i drugih. Time se vraćamo na koncept identiteta. Neprestano relativiziranje i propitivanje svih fenomena koji su se u prošlosti shvaćali kao nepromjenjive kategorije dovelo je do toga da identitet više nema čvrst temelj te da je on sada pitanje izbora. Unatoč tome što takvo shvaćanje donosi određenu slobodu, ono istovremeno stvara sve veću nesigurnost, ali i, paradoksalno, potiče sve veći broj ljudi na traganje za autentičnim. Što se tiče globalizacije i promjena koje je ona donijela obrazovnom sustavu, ističu se, svakako, njezine brojne prednosti. Primjerice, za nastavu Likovne umjetnosti procvat digitalizacije i upotrebe računala u nastavi značio je velike promjene jer se uz njihovu pomoć učenike može upoznati s umjetničkim djelima putem kvalitetnih reprodukcija koje su, zahvaljujući internetu, lako dostupne svim korisnicima. Unatoč tome, važno je da se, sukladno sa svim navedenim opasnostima koje globalizacija donosi, nacionalna likovno-umjetnička baština podučava na pravilan način, ali da se i učenje o njoj ne svede isključivo na kognitivnu razinu, nego da se učenike uči propitivanju i kritičkom mišljenju, te da se u njih usadi osjećaj poštovanja prema baštini.

2.4. Ekonomski potencijali baštine

»Umjetnost je kći slobode i nju će određivati nužnost duhova, a ne potreba materije. Ali sada potreba vlada i savija klonulo čovječanstvo u svoj tiranski jaram. Korist je veliki idol doba, kome treba da kuluče sve snage i da se klanjaju svi talenti.«²⁷ Iako je živio tek na početku ere industrijske ekspanzije, navedene riječi njemačkog pjesnika i filozofa Friedricha Schillera

²⁶ Snježana Čolić, »Globalizacija, kultura kapitalizma i globalna kultura«, u: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folklor* 41 (2004.), str. 185.-192.

²⁷ Friedrich Schiller, *O estetskom odgoju čovjeka*, Zagreb: Scarabeus-naklada, 2006., str. 120.

itekako su primjenjive i na doba u kojemu živimo, pa i na sami obrazovni sustav. Razumljivo je da se u uvjetima u kojima živimo u 21. stoljeću ulaže u pragmatično proizvodno-tehničko obrazovanje, ali ne smije se dopustiti zanemarivanje ostalih važnih aspekata odgojno-obrazovnih procesa, među kojima je i poučavanje o umjetnosti i putem umjetnosti. Teško je dovesti umjetnost i profit u korelaciju, prvenstveno iz razloga što je umjetnost, kao što kaže Schiller, određena duhovnim vrijednostima.²⁸ Umjetnost ne podliježe (ili barem ne bi trebala) zakonima tržišta. Materijalna i duhovna korist često su jedna drugoj suprotstavljene; iako ne treba nužno biti tako. Postoje dva značenja kulture; prvo je kultura kao cilj, a drugo je kultura kao sredstvo.²⁹ Kultura kao cilj sama je sebi svrhom, njezina je središnja težnja usmjerena prema bezinteresnom sviđanju, larpurlatizmu ili čistom znanju, što znači da su svi drugi ciljevi (kao što su, primjerice, ekonomski ili politički) manje važni ili nevažni.³⁰ Tako je u dokumentu *Hrvatska u 21. stoljeću – strategija kulturnog razvitka* (2003.) Ureda za strategiju razvitka Republike Hrvatske kultura kao cilj objašnjena sljedećim riječima: »Kultura-cilj je manjinska kultura: od organizacija nacionalnih manjina, čiji je najveći zahtjev kulturna autonomija, preko dijelova akademskih zajednica nezainteresiranih za poslovnu ili političku karijeru, do psihodeličkih subkultura mladih čiji sudionici najčešće traže samo to da ih ostave na miru.«³¹ Prema ovome shvaćanju kultura je uzvišeno ljudsko djelovanje u kojemu nema mjesta materijalnim, političkim ili drugim interesima. Ipak, oni koji na ovaj način pristupaju kulturi očekuju da država procijeni i razluči *ispravne* kulturne elemente koji su tvoritelji i čimbenici nacionalnog i lokalnog identiteta od onih koji to nisu. S druge strane, kultura kao sredstvo shvaćanje je prema kojemu se kulturnim djelovanjem postižu drugi ciljevi, kao što su, primjerice, ekonomski razvitak države ili širenje određene političke ideologije. Ovakvo shvaćanje može biti pogubno za kulturu manjih i nedovoljno razvijenih zemalja, jer nosi rizik izjednačavanja upotrebne i razmjenske vrijednosti kao i izjednačavanje istine i propagandne poruke.³² Drugim riječima, ako ćemo kulturu (a unutar nje za temu relevantnu umjetničku ostavštinu) gledati kao sredstvo kojim ćemo doći do ekonomske koristi, postoji velika šansa da ćemo je pokušati podložiti kriterijima kojima ona po svojoj prirodi ne podliježe, pa se tu vraćamo temeljnom problemu – kako povezati kulturu i profit, a da pri tome ne izgubimo iz vida temeljnu definiciju kulture i ne prevedemo je na cjenovni jezik. S druge strane, kultura kao cilj doima se poput hladne institucije, hrama kojemu pristup imaju samo određeni, gotovo isključivo visokoobrazovani pojedinci ili njihove skupine.

²⁸ Usp. Isto.

²⁹ Usp. *Hrvatska u 21. stoljeću – Strategija kulturnog razvitka*, Ministarstvo kulture, 2003., str. 22. Mrežna stranica: <https://www.culturelink.org/news/publics/2009/strategy.pdf> (pregledano 30. ožujka 2019.)

³⁰ Usp. Isto.

³¹ *Hrvatska u 21. stoljeću – Strategija kulturnog razvitka*, 2003., str. 23.

³² Usp. Isto.

Ne želeći odustati od kulture-cilja, a želeći spriječiti poimanje kulture kao izrazito nedostupne djelatnosti, francuska je vlada u šezdesetim i sedamdesetim godinama 20. stoljeća velikim ulaganjima u kulturni sektor nastojala put do kulture učiniti prohodnim za sve svoje građane. U tom su periodu u Francuskoj ulaznice za muzeje bile besplatne, a svi su mediji popularizirali različite vrste umjetnosti.³³ Ipak, ovakav je pristup kulturi, nakon prvotnih pozitivnih, izazvao i negativne reakcije u svijetu, prvenstveno zbog prevelikog državnog uplitanja u kulturni sektor, ali i zbog privilegiranja određenih vidova visoke kulture, a zanemarivanja manjina i alternativnih kulturnih pokreta.

Na samom početku utvrdili smo da je kultura dinamičan proces koji nije rezerviran samo za prošlost, nego naprotiv, treba služiti kao poveznica između onoga što je bilo, onoga što je i onoga što će biti. Zbog toga bi bilo poželjno osvijestiti da smo svi na neki način tvorci kulture, ne zbog toga što se svrstavamo u određeni društveni krug ili naciju, nego zato što smo svi pripadnici ljudske vrste. Unatoč tome, kulturu ne smijemo relativizirati, a to nećemo činiti ako smo svjesni onoga što kultura jest. U spomenutoj *Strategiji kulturnog razvitka* (2003.) predlaže se brisanje granica između elitne, tradicijske i masovne kulture, kao i da se putovi do umjetničkih djela učine što prohodnijim za najširu publiku. Osim toga, u Strategiji se predlaže da se novac od prihoda reinvestira u kulturni razvitak, čime bi se spriječila nepoželjna komercijalizacija kulture.³⁴ Iz svega navedenog očito je da je polazišna točka kulturnog razvitka ulaganje u umjetničko i kulturno obrazovanje u školama i medijima.

2.4.1. Kulturni turizam

Kultura kao sektor koji najvećim dijelom ovisi o državnom proračunu i nema vlastitih prihoda često ostaje bez sredstava potrebnih za realizaciju svojih projekata, pa su pojedine kulturne ustanove primorane pronaći drugi način financiranja. Jedan od načina kojim se kulturu čini profitabilnom djelatnošću jest kroz suradnju s turističkim sektorom. Kulturno-povijesni spomenici izazivaju zanimanje posjetitelja i tako privlače potražnju i omogućuju turistički promet. Turizam kulturi uzvraća uslugu na način da njezinoj nemjerljivoj vrijednosti daje realnu, ekonomsku vrijednost.³⁵ Na taj način kultura i turizam ne samo da koegzistiraju i surađuju, nego ovise jedno o drugome. Da nema kulturno-povijesnih spomenika, turizam bi bio mnogo siromašniji. S druge strane, da određeni kulturno-povijesni spomenici nisu valorizirani kao

³³ Usp. Isto.

³⁴ Usp. Isto.

³⁵ Usp. Maja Dadić, *Istraživanje kulturnog turizma: konteksti, metode, koncepti*, Split: Redak, 2014., str. 60.

turističke atrakcije, ne bi bilo dovoljno sredstava kao ni motivacije za njihovo održavanje, obnovu i zaštitu.

Turizam je multidimenzionalna aktivnost koja uključuje mnoge sektore kao i privredne aktivnosti zajednice, a vodi ga načelo potražnje.³⁶ Prema etnologinji Danieli-Angelini Jelinčić (2000.) turizam karakteriziraju: utjelovljenje kulturnog i socijalnog kontakta, potraga za nesvakidašnjim, suvremenost, duhovna i materijalna dimenzija istovremeno, te održivost.³⁷ Kako bi se turizam smatrao održivim, bitno je da zadovoljava potrebe suvremenog turista, ali i da pritom ne ugrožava turistički potencijal određene lokacije/spomenika za buduće generacije turista. Već se desetljećima smatra da je upravo turistička djelatnost jedna od osnovnih gospodarskih aktivnosti koja pridonosi poboljšavanju ekonomske situacije mnogih država, pa tako i Republike Hrvatske. Masovni turizam, iako ne gubi na popularnosti, najčešće više ne ispunjava sve zahtjeve turista koji osim osnovne ponude destinacije traže dodatne sadržaje kako bi upotpunili vrijeme koje provode na određenoj lokaciji. Dopuna osnovnog sadržaja lokacije može ići u različitim smjerovima, pa tako imamo razvoj selektivnog turizma, primjerice, sportskog, vjerskog, ekološkog, pa i za temu relevantnog kulturnog turizma. Za njegov su razvoj zaslužna zalaganja i djelovanja međunarodnih organizacija UNESCO-a i Vijeća Europe, kao i viša razina obrazovanja potencijalnih turista te želja za aktivnim odmorom.³⁸ Kulturni turizam najčešće se definira kao putovanje koje uključuje posjet kulturnim resursima, bez obzira na početnu motivaciju turista.³⁹ Obilježje svakog oblika turizma izravni je kontakt domaćina i turista, a u kulturnom se turizmu taj kontakt obogaćuje dvostrukom vremenskom dimenzijom istog prostora.⁴⁰ Kako je kulturna baština sredstvo komunikacije između prošlosti i sadašnjosti, možemo reći da se kulturnim turizmom pruža prilika dodatnog komuniciranja baštine i potencijalnog pripadnika druge kulture čime se turizmu, djelatnosti koja je u prvom redu obilježena svojim gospodarskim i ekonomskim potencijalima, daje nova, iznimno vrijedna humanistička dimenzija.⁴¹

Unatoč činjenici da Hrvatska obiluje kulturnim resursima koji bi mogli postati velike turističke atrakcije (kompaktne urbane, ruralno-povijesne sredine, lokaliteti pod zaštitom UNESCO-a, kvalitetne kulturne ustanove, mnoštvo nematerijalnih kulturnih dobara, bogatstvo legendi i mitova), postoji nekoliko problema koji usporavaju razvoj kulturnog turizma u

³⁶ Usp. Daniela Angelina Jelinčić, *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb: Meandarmedia, 2008., str. 35.

³⁷ Usp. Daniela Angelina Jelinčić, *Kulturna baština i turizam*, magistarski rad, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2000., str. 107.

³⁸ Usp. Daniela Angelina Jelinčić, *Abeceda kulturnog turizma*, 2008., str. 21.

³⁹ Usp. Isto, str. 41.

⁴⁰ Usp. Tatjana Gredičak, »Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske«, u: *Ekonomski pregled* 3-4 (2009.), str. 200. Mrežna stranica: <https://hrcak.srce.hr/43437> (pregledano 18.travnja 2018.)

⁴¹ Usp. Isto, str. 200.

Hrvatskoj, a neki od njih su sljedeći: nedovoljno razvijen status kulturnih statistika; nedovoljna znanja koordinatora projekata o kulturnom menadžmentu; centraliziranost i birokratizacija postupaka; nepostojanje prepoznatljivog kulturno-turističkog proizvoda, površno znanje lokalne populacije o vlastitoj baštini; nedovoljna suradnja između sektora kulture i turizma te nepostojanje savjetodavne institucije za organizatore kulturno-turističkih projekata.⁴²

Ministarstvo kulture, Ministarstvo turizma i Hrvatska turistička zajednica temeljne su ustanove koje se smatraju odgovornima za skrb o razvoju kulturnog turizma u Hrvatskoj na državnoj razini, dok na lokalnoj i regionalnoj razini tu ulogu preuzimaju županijski odjeli za kulturu te pripadajuće turističke zajednice.⁴³ Ministarstvo kulture podijeljeno je na nekoliko različitih uprava,⁴⁴ ali nijedna od njih nije zadužena isključivo za razvoj kulturnog turizma. Iako bi se kulturni turizam mogao uvrstiti pod djelatnost, primjerice, Uprave za zaštitu kulturne baštine, najčešće se to ne događa jer nijedna uprava ne sagledava vlastitu djelatnost šire od okvira onoga što joj nalaže sami sektor za kojega je zadužena.⁴⁵ Tako organizatori kulturno-turističkih projekata najčešće moraju prilagođavati svoje prvotne projektne ideje ne bi li ih uklopili u djelatnost pojedine Uprave i tako dobili financijska sredstva nužna za realizaciju projekta. Hrvatska turistička zajednica nacionalna je organizacija čije je djelovanje uglavnom usmjereno na promidžbene aktivnosti hrvatskog turizma. Najčešće je područje djelovanja Hrvatske turističke zajednice razvoj masovnog turizma, dok je usmjerenost kulturnim objektima još u začetcima.

Recentna istraživanja Zagrebačkog Instituta za turizam TOMAS pokazuju da su kulturne znamenitosti i događanja početna motivacija dolaska 12% turista,⁴⁶ dok su najpopularniji inicijalni razlozi dolaska na hrvatsku obalu opuštanje, želja za novim iskustvima, gastronomska ponuda, upoznavanje prirodnih ljepota, zabava te sport i rekreacija.⁴⁷ Isto je istraživanje pokazalo da su turisti u Hrvatskoj zadovoljni ljepotom prirode, atmosferom, pogodnostima za provođenje obiteljskog odmora (vrlo visok stupanj zadovoljstva), čistoćom plaža, ekološkom očuvanosti, prometnom dostupnošću (visok stupanj zadovoljstva), dok su kvaliteta informacija

⁴² Usp. Isto, str. 264.

⁴³ Usp. Daniela Angelina Jelinčić, *Abeceda kulturnog turizma*, 2008., str. 273.

⁴⁴ U sadašnjoj vladi postoje sljedeće uprave: Uprava za razvoj kulture umjetnosti i međunarodnu kulturnu suradnju, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Uprava za arhive, knjižnice i muzeje, Uprava za pravne i financijske poslove i programe Europske unije (preuzeto s mrežnih stranica Ministarstva kulture, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=12>, pregledano 19. travnja 2018.)

⁴⁵ Usp. Daniela Angelina Jelinčić, *Abeceda kulturnog turizma*, 2008., str. 273.

⁴⁶ Zrinka Marušić, Sanda Čorak, Ivan Sever i suradnici, *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj u 2017. godini*, Institut za turizam, 2018., str. 8. http://www.iztg.hr/UserFiles/file/novosti/2018/TOMAS-Ljeto-prezentacija-2017-06_02_2018-FIN.pdf (pregledano 19. travnja 2018.). Radi se o istraživanju reprezentativnom za ljetni turizam iz 2017. godine. Za potrebe istraživanja intervjuirano je 5950 ispitanika u 67 mjesta.

⁴⁷ Usp. Isto.

koje dobivaju prilikom posjete znamenitostima, kvaliteta označavanja znamenitosti, prezentacija kulturne baštine (srednji stupanj zadovoljstva) te raznolikost kulturnih manifestacija (nizak stupanj zadovoljstva) neka od područja turizma koja još treba unaprijediti.⁴⁸

I dok se koncept marke ili brenda u prošlosti uglavnom povezivao s proizvodima, danas smo svjesni da, sukladno sa svime već rečenim, živimo u vremenu koje određene društvene i kulturne konstrukte pretvara u ekonomski profitabilne kategorije. Globalizacijski procesi od čitavog su svijeta učinili veliko natjecanje u kojemu se ističu i privređuju samo oni najbolji (ili oni koji se najbrže prilagođavaju promjenama). Tako i države postaju brendovi. Ukoliko same ne stvaraju sliku o sebi, tu će sliku stvoriti drugi služeći se pogrešnim informacijama ili predrasudama.⁴⁹ Alternativa brendiranju ne postoji, ne ako se želi privređivati od djelatnosti kakva je turizam. Kako bi stvorili ispravnu sliku o sebi i uspješno je prezentirali drugima, važno je imati obrazovani kadar, što nas opet vraća na važnost svijesti o vlastitome mjestu u svijetu, kao i, u ovom slučaju, na važnost poznavanja nacionalne likovne baštine.

3. Nacionalna likovna baština u nastavi Likovne umjetnosti

Kulturna baština raznolikog je karaktera pa se implementira u više nastavnih predmeta, među kojima je velikim dijelom i Likovna umjetnost. Na *Svjetskoj konferenciji o umjetničkom odgoju* (eng. *World Conference on Arts Education*) održanoj u Lisabonu 2006. godine predstavljene su smjernice i strategije umjetničkog odgoja među kojima se ističe i važnost učenja o nacionalnoj likovnoj baštini: »Umjetnički odgoj razvija kulturnu svijest, promiče kulturne prakse i ujedno je sredstvo kojim se poznavanje i uživanje u umjetnosti i kulturi prenosi od jednog naraštaja do drugog. U mnogim se zemljama kako materijalni i nematerijalni vidovi kultura gube jer im u obrazovnim sustavima nije pridana vrijednost ili nisu preneseni budućim naraštajima, stoga je neophodno potrebno da obrazovni sustavi uključe i prenesu kulturno znanje.«⁵⁰ Na Drugoj Svjetskoj Konferenciji o umjetničkom obrazovanju (eng. *The Second World Conference on Arts Education*) održanoj u Seulu 2010. godine predstavljeni su ciljevi koji bi umjetničko obrazovanje usmjerili ka rješavanju društvenih i kulturoloških izazova današnjice, među kojima se ističe i važnost prepoznavanja potencijala kojeg umjetničko obrazovanje ima u

⁴⁸ Isto, str. 19.

⁴⁹ Usp. Božo Skoko, »Hrvatska kao brend ili komercijalizacija nacionalnog identiteta«, u: *Hrvatski identitet: zbornik radova znanstvenog skupa* (Zagreb, Matica hrvatska, 7. i 8.5.2009), (ur.) Romana Horvat, Zorislav Lukić, Božo Skoko, Luka Vukušić, Zagreb: Matica hrvatska, 2009., str. 67.

⁵⁰ *Svjetska konferencija o umjetničkom odgoju: Oblikovanje stvaralačkih mogućnosti za 21. stoljeće*, Mrežna stranica: http://www.hcdo.hr/wp-content/uploads/2009/09/Smjernice_UNESCO_o_umjetnickom_odgoju_06.pdf (pregledano 12. srpnja 2018.)

očuvanju nacionalnog identiteta i kulturne baštine.⁵¹ Važnost poučavanja nacionalnih sadržaja prepoznata je i u hrvatskim dokumentima i zakonima. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi u Čl. 4 st. 1. ističe kako je nužno »osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unapređivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima; razvijati učenicima svijest o nacionalnoj pripadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta.«⁵² U Zagrebu je 2018. godine održana i Međunarodna konferencija o kulturnom i umjetničkom obrazovanju pod nazivom *Kultura i kulturne prakse za bolje obrazovanje* na kojoj je sudjelovao niz inozemnih i hrvatskih stručnjaka. Na Konferenciji je predstavljen *Priručnik za kulturnu osviještenost i izražavanje* u kojemu se ističe važnost nacionalne i povijesne osviještenosti, a u njemu su opisani i pozitivni primjeri nacionalne osviještenosti u školama u Grčkoj, Latviji i Cipru.⁵³

Razvoj svijesti o očuvanju povijesno-kulturne baštine ističe i Nacionalni okvirni kurikulum: »Odgoj i obrazovanje pridonose izgradnji osobnoga, kulturnog i nacionalnog identiteta pojedinca. Danas u doba globalizacije, u kojem je na djelu snažno miješanje različitih kultura, svjetonazora i religija, čovjek treba postati građaninom svijeta, a pritom sačuvati svoj nacionalni identitet, svoju kulturnu, društvenu, moralnu i duhovnu baštinu.«⁵⁴ U ovom dokumentu se, umjesto na sadržaj, naglasak stavlja na kompetencijski sustav i učenička postignuća, odnosno ishode učenja. S obzirom na procese globalizacije koji su povezali čitav svijet, kao i jačanje svjetskog tržišta i konkurentnosti, postalo je očito da će tradicionalni odgojno-obrazovni sustav morati biti zamijenjen suvremenijom verzijom, ukoliko se želi držati korak s europskim zemljama, kao i cijelim svijetom. Zbog toga se u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011.; dalje NOK) prihvaća osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno učenje koje je odredila Europska unija, a to su komunikacija na materinskom jeziku, komunikacija na stranom jeziku, matematička kompetencija i osnovne kompetencije u prirodoslovlju i tehnologiji, digitalna kompetencija, učiti kako učiti, socijalna i građanska kompetencija, inicijativnost i poduzetnost te kulturna svijest i izražavanje.⁵⁵ Nacionalna likovna baština i svijest o njezinoj

⁵¹ Usp. *Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*, The Second World Conference on Arts Education, Seoul 2010.,

http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Seoul_Agenda_EN.pdf (pregledano 12. srpnja 2018.)

⁵² *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (pregledano 12. srpnja 2018.)

⁵³ Usp. Ministarstvo kulture, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=19755> (pregledano 12. srpnja 2018.)

⁵⁴ *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011.). Zagreb: Ministarstvo znanja, obrazovanja i sporta, str. 22. (Preuzeto s mrežne stranice: http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (pregledano 14. travnja 2018.)

⁵⁵ Usp. Isto.

važnosti svoje mjesto pronalazi u kompetenciji kulturne svijesti i izražavanja, koja izuzev osvješćivanja važnosti stvaralačkog izražavanja ideja u različitim medijima i vidovima umjetnosti, uključuje i poznavanje i svijest o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini te njihovom mjestu u svijetu.⁵⁶ Nadalje, NOK je podijeljen na odgojno-obrazovna područja, među kojima je i umjetničko, a vidljivo je i da u dokumentu nisu izneseni konkretni sadržaji koji se dotiču nacionalne likovne baštine, ali je predstavljen popis odgojno-obrazovnih ciljeva i zadaća u kojima je sadržana svrha nastave i implementacije nacionalne likovne baštine u nastavu Likovne umjetnosti.

3.1. Zastupljenost nacionalne likovno-umjetničke baštine unutar Nastavnog plana i programa za gimnazije (1994.)

Nastavni plan temeljni je školski dokument kojim se naznačuju propisani predmeti, njihov redoslijed i satnica, dok je nastavni program konkretizacija nastavnog plana. Ovi su dokumenti od velike važnosti jer određuju opseg obrazovanja učenika.⁵⁷ Likovna umjetnost obavezan je predmet koji se u općim, jezičnim i klasičnim gimnazijskim programima izvodi jednom tjedno po jedan školski sat (45 minuta) kroz sve četiri godine srednjoškolskog obrazovanja, dok se u prirodoslovno-matematičkim programima izvodi po jedan sat tjedno u prva dva razreda, a u prirodoslovnim gimnazijama dva sata tjedno u trećem razredu. Gimnazijski nastavni program odvijao se u zadnjih dvadeset pet godina prema nastavnim planovima i programima objavljenima 1994. godine u Glasniku Ministarstva kulture i prosvjete.⁵⁸ Unutar ovoga programa propisani *Nastavni plan i program nastave Likovne umjetnosti (1994.)* bio je dvogodišnji (prirodoslovni programi) ili četverogodišnji (opće, jezične i klasične gimnazije). Kako je ove godine odobren novi predmetni kurikulum za Likovnu umjetnost, ovaj je stari nastavni program aktualan do školske godine 2021./2022.⁵⁹

U spomenutom dokumentu se nalaze i dodatne podjele na nastavne zadaće, programsku građu predviđenu za razred u kojemu se obrađuje te didaktičke upute. U samim nastavnim zadaćama vrijednost učenja i poučavanja o nacionalnoj likovnoj baštini zastupljena je u

⁵⁶ Usp. Isto.

⁵⁷ Usp. natuknicu *Nastavni plan i program*, <http://proleksis.lzmk.hr/38502/> (pregledano 8. travnja 2019.)

⁵⁸ Usp. *Nastavni programi za gimnazije*, u: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, 1994. Mrežna stranica: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/nastavni-program.pdf (pregledano 13. svibnja 2018.)

⁵⁹ Već su ove školske godine (2018./2019.) prvi razredi pojedinih srednjih škola u Hrvatskoj bile u eksperimentalnoj provedbi novoga kurikuluma, a od iduće školske godine frontalno se u sve srednje škole za prve razrede uvodi nastava prema novim predmetnim kurikulumima. To znači da će školske godine 2021./2022. zadnja generacija učenika završiti svoje četverogodišnje školovanje prema starom nastavnom programu iz predmeta Likovna umjetnost.

natuknici: »Upoznavati učenike s najvažnijim djelima svjetske, europske i hrvatske likovne baštine«,⁶⁰ a njezine se vrijednosti djelomično podudaraju i s razvijanjem djelatnog odnosa prema zaštiti spomenika i očuvanju okoline. Među zadaćama se ističe i uključenost učenika u suvremena likovna zbivanja (posjećivanje izložbi, praćenje likovnih sadržaja, aktualnih problema urbanizma), koja se također povezuje s nacionalnom likovnom baštinom.

U drugome se dijelu nalazi već spomenuta programska građa u kojoj je navedeno dvadeset nastavnih cjelina. Prvi razred dvogodišnjeg i prvi razred četverogodišnjeg programa nemaju značajnih razlika, dok se drugi (i završni) razred dvogodišnjeg programa ističe po tome što se temelji na glavnim životnim sklopovima ljudi (selo, grad, samostan, utvrda). U programu se ističe da to nije minimalna povijest umjetnosti, već izbor učinjen s obzirom na načelo najšireg prostornog sklopa u nas.⁶¹ Jedna od zadaća koje stoje u programu su osposobljavanje učenika za osvješćivanje suvremenosti i pripremanje za odabir i stvaranje svom životu primjerene okoline ili primjerice, osvješćivanje nekih osobitosti seljačke kulture kao dragocjene baštine hrvatskog naroda.⁶² U programskoj su građi navedeni sadržaji čija se obrada predlaže, a zanimljivo je kako su svi polazišni prijedlozi nacionalnog karaktera (primjerice, za učenje o antičkom gradu predlaže se grad Zadar, a za kasnoantičku palaču Dioklecijanova palača).⁶³ Isto tako, navedeni su i konkretni primjeri koji se u određenoj nastavnoj jedinici uspoređuju. Primjerice, kada uče o samostanskom kompleksu kao posebnom obliku ustroja zajedničkog života, u programu se predlaže usporedba samostana u Svetom Petru u Šumi s franjevačkim samostanom u Dubrovniku ili samostanskim kompleksom u Dubrovniku.⁶⁴

Kao što je već spomenuto, prvi razred dvogodišnjeg i četverogodišnjeg programa nastave Likovne umjetnosti sadržajno se ne razlikuju. Do promjene dolazi u drugoj godini učenja kada se četverogodišnji programi usmjeravaju na kronološki pregled povijesti umjetnosti pa se tako započinje s pretpovijesnim djelima u drugome, a završava se urbanizmom dvadesetog stoljeća u četvrtome razredu. Pred sam kraj četvrtoga razreda smještene su teme poput dizajna, zaštite spomenika, muzeologije, a primjeri iz hrvatske likovne baštine uglavnom se navode usporedno s primjerima iz opće povijesti umjetnost, dok su neki sadržaji navedeni kao zasebne teme (primjerice starohrvatska umjetnost u drugome razredu).⁶⁵ U didaktičkim se zadaćama napominje kako navedeni plan nije nužno provoditi istim redoslijedom, odnosno, nastavniku se

⁶⁰ *Nastavni programi za predmet Likovna umjetnost*, u: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete, 1994., str. 90-97. Mrežna stranica: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf (pregledano 13. svibnja 2018.)

⁶¹ Usp. Isto.

⁶² Usp. Isto.

⁶³ Usp. Isto.

⁶⁴ Usp. Isto.

⁶⁵ Usp. Isto.

ostavlja sloboda pri odabiru redosljeda predstavljanja određenog gradiva, ali bitno je da se zadrži temeljna nit i logička povezanost dijelova. Što se tiče same nacionalne baštine, u didaktičkim je zadaćama navedeno kako hrvatskoj baštini treba posvetiti osobitu pozornost te se preporuča sadržaje hrvatske baštine obrađivati paralelno s europskima (realizacija ovakve zadaće vidljiva na Slici 1).⁶⁶

2.11. Barok (XVII.-XVIII. st.) - arhitektura

Srodnost fizike (Newton, aksiomi o silama), matematike (infinitesimalni račun), astronomije (Kepler, elipsa snijenuje krug) i likovnih umjetnosti. Zakon akcije i reakcije (dinamizam tlocrta, konkavno-konveksne fasade; kontrast svjetlosti i sjene). Dinamička sinteza svih grana likovnih umjetnosti. Bernini, Borromini. Barokni prospekti u urbanizmu. Rim, Beč (F. v. Erlach). Osvajanje prostora: dvorac i perivoj (Versailles) kao model širenja kolonijalizma. - Hrvatska: sv. Vid u Rijeci; jezuitski samostani u Dubrovniku, Zagrebu, Varaždinu...

Slika 1. Isječak nastavnog programa za treći razred gimnazije

Postoji nekoliko problema vezanih za aktualni plan i program za gimnazije, a gotovo svi proizlaze iz temeljnog problema zastarjelosti. Nemoguće je očekivati da program nastao 1994. godine ispunjava sve uvjete današnjeg vremena, ne samo iz razloga što ne ide u korak sa suvremenim zbivanjima u likovnoj umjetnosti (koja trebaju biti zastupljena u nastavi), nego i suvremenim teorijama učenja i poučavanja. Naime, u programu nema navedenih preciznih odgojnih-obrazovnih ishoda koji se dotiču nastavnog sadržaja, odnosno izričitih formulacija očekivanih promjena kod učenika pod utjecajem odgojnog procesa.⁶⁷ Kronološki pristup poučavanju ima svoje prednosti, no zbog velikog broja nastavnih cjelina i likovnih primjera koji su programom predviđeni, često se oni koji se obrađuju pred kraj školske godine ne stignu obraditi pa nastavnici često ne stižu obraditi, primjerice, suvremenu umjetnost.

3.2. Kurikulum nastavnog predmeta Likovna umjetnost za gimnazije (2019.) i odnos prema nacionalnoj likovno-umjetničkoj baštini

Cjelovita kurikularna reforma prvi je korak kojim se krenulo u realizaciju Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije iz 2014. godine, a neke od osnovnih smjernica reforme su sljedeće: razvoj generičkih kompetencija nužnih za život i rad u 21. stoljeću; jasno definiranje

⁶⁶ Usp. Isto.

⁶⁷ Vidi u: Benjamin S. Bloom, *Taksonomija ili klasifikacija obrazovnih i odgojnih ciljeva: Knjiga I: Kognitivno područje*. Beograd: Jugoslavenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1970., str. 25.

odgojno-obrazovnih ishoda koji nisu isključivo kognitivne prirode; povezanost odgoja i obrazovanja s interesima, životnim iskustvima, potrebama i mogućnostima učenika kao i potrebama društva i gospodarstva; osiguravanje veće autonomije odgojno-obrazovnih radnika u izboru sadržaja, metoda i oblika rada; korjenita promjena vrednovanja, ocjenjivanja i izvješćivanja o učeničkim postignućima.⁶⁸ *Škola za život* eksperimentalni je program koji se provodi u školskoj godini 2018./2019. u 3-5% osnovnih i srednjih škola s gimnazijskim i strukovnim četverogodišnjim programima u Republici Hrvatskoj, a eksperimentom bi se trebalo ispitati nove kurikulume, različite oblike rada i metode poučavanja te uporaba različitih nastavnih sredstava.⁶⁹

Unutar novih predmetnih kurikuluma za srednjoškolsko gimnazijsko obrazovanje je i *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije*, odobren u siječnju 2019. godine.⁷⁰ Ovaj dokument pokazuje sistematičniji pristup u poticanju učenika na učenje hrvatskog umjetničkog naslijeđa u osnovnim i srednjim školama. Za razliku od Nastavnog plana i programa iz 1994. godine, u novom *Kurikulumu* teme nisu organizirane kronološki, nego svaka godina učenja unutar predmeta obrađuje zasebnu tematsku cjelinu. Na taj se način nastavniku ostavlja veća sloboda pri izboru nastavnih sadržaja i likovnih primjera koji će se obrađivati. Sadržaj učenja i poučavanja Likovne umjetnosti podijeljen je po godinama učenja, svake se godine obrađuje jedna velika tema unutar koje se nalazi nekoliko podtema koje se provlače kroz 3 domene, odnosno područja: stvaralaštvo i produktivnost, doživljaj i kritički stav te umjetnost u kontekstu.⁷¹ Na prvoj godini učenja Likovne umjetnosti obrađuje se tema *Umjetnost i čovjek* kojoj je cilj istraživanje odnosa čovjeka i umjetničkog stvaranja kroz dvije podteme: *Ljudsko tijelo u umjetnosti* i *Pogled na svijet*. Za svaku temu navedeni su odgojno-obrazovni ishodi, njihova razrada te odgojno-obrazovni ishodi na razini usvojenosti *dobar* na kraju razreda.⁷² Jedan od ishoda ove teme je sljedeći: »učenik objašnjava važnost i društvenu odgovornost očuvanja nacionalne baštine koja se uklapa u zadane teme *Ljudsko tijelo* i *Pogled na svijet*«,⁷³ a za odgojno-obrazovni ishod na razini usvojenosti *dobar* navodi se kako »učenik treba moći objasniti stilska obilježja odabranog primjera nacionalne

⁶⁸ *Cjelovita kurikularna reforma*, <https://www.tportal.hr/media/file/5f74deeb52e6f7027d47b42892f46034> (pregledano 25. ožujka 2019.)

⁶⁹ Usp. Eksperimentalni program *Škola za život*, https://mzo.hr/sites/default/files/dokumenti/2018/OBRAZOVANJE/Nacionalni-kurikulumi/Skola-za-zivot/eksperimentalni_program-skola_za_zivot.pdf (pregledano 25. ožujka 2019.)

⁷⁰ Usp. *Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Likovne kulture i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Mrežna stranica: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (pregledano 3. lipnja 2019.)

⁷¹ Usp. Isto.

⁷² Usp. Isto.

⁷³ Isto.

baštine«. ⁷⁴ U razradi istog ishoda navedeno je da »učenik objašnjava važnost odabranih primjera nacionalne umjetničke baštine, kao i da kritički vrednuje odnos pojedinca i društva prema pojedinim djelima nacionalne baštine te samostalno predlaže vlastita rješenja prezentacije i promidžbe djela nacionalne baštine«. ⁷⁵ Za svaki ishod navodi se i preporuka načina na koji se može realizirati. Tako stoji da se ishodi vezani za baštinu mogu obrađivati kao zasebna podtema ili istodobno sa svjetskom baštinu, pa se i tu nastavniku ostavlja mogućnost izbora. Isto tako se preporuča da se primjere lokalne baštine obrađuje na samom lokalitetu ili u prostoru u kojemu se čuvaju. ⁷⁶ Iako se ne dotiče konkretno nacionalne baštine, ishod koji od učenika traži kritičku prosudbu na temelju neposrednog kontakta s umjetničkim djelom također ide u prihod sve većoj uključenosti spomenika nacionalne umjetničke baštine u nastavu Likovne umjetnosti jer je vrlo vjerojatno da će u ostvarenju ovoga ishoda (koji traži *izlazak* u muzej, retrospektivne i tematske izložbe, gradske prostore i arheološka nalazišta) ⁷⁷ učenici učiti o spomenicima lokalnog ili nacionalnog karaktera. Ishodi se međusobno prožimaju i nastavnici ih mogu kombinirati.

Na drugoj godini učenja Likovne umjetnosti obrađuje se tema *Čovjek i prostor*. I ovdje je nacionalna baština zastupljena u ishodu: »Učenik prosuđuje važnost i društvenu odgovornost očuvanja stambene i urbanističke kulturne nacionalne baštine te skulpture u javnom prostoru.« ⁷⁸ U konceptu *Umjetnost i tumačenje svijeta* koji se obrađuje na trećoj godini učenja, a u kojemu se istražuje čovjekov odnos prema svijetu, kao i njegovo tumačenje svijeta, navode se odgojno-obrazovni ishodi kojima se od učenika traži da objasni važnost i društvenu odgovornost očuvanja nacionalne baštine koja se uklapa u zadane teme, a isto se ponavlja i na konceptu *Umjetnost i moć* koji je predviđen za četvrtu godinu učenja, a kojim se učenika nastoji osposobiti za razumijevanje propagandnih mogućnosti umjetnosti, uloge umjetnosti u osvještavanju bitnih pitanja, cenzure kao oblika oduzimanja moći i slično. ⁷⁹

Ono što se iščitavanjem kurikuluma može zaključiti je da su, unatoč većoj autonomiji danoj nastavnicima u izboru sadržaja, određene teme (i podteme) obavezne, a umjetnost nacionalne likovne baštine jedna je od njih. Sadržajna podjela kurikuluma na tri domene (stvaralaštvo i produktivnost, doživljaj i kritički stav te umjetnost u kontekstu) također je pozitivan odmak jer se na taj način, kako i u samom dokumentu piše, teme istražuju kao kombinacija informacija, proživljenog iskustva i višestrukog značenja. Osim toga, sadržaji Likovne kulture, obveznog predmeta u svih osam razreda osnovne škole, obrađuju se kroz iste tri

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Usp. Isto.

⁷⁷ Usp. Isto.

⁷⁸ Usp. Isto.

⁷⁹ Usp. Isto.

domene što logičnije povezuje nastavu ovih dvaju predmeta.⁸⁰ Stavljanjem naglaska na razumijevanje uloge umjetnosti u životu pojedinaca i cjelokupne zajednice kao i na razvijanje argumentiranog kritičkog stava ističe se važnost oblikovanja pojedinca koji će biti svjestan nedostataka društva u kojemu živi, a među kojima je i problematika nekorektnog odnos prema nacionalnoj likovnoj baštini. U području doživljaja i kritičkog stava u svakom se tematskom konceptu nalazi odgojno-obrazovni ishod u kojem se obrađuje nacionalna likovna baština, ali i ishod u kojem se od učenika traži da umjetničko djelo prosuđuje na temelju neposrednog kontakta (u galeriji/muzeju ili u javnom prostoru),⁸¹ a zbog veće fizičke dostupnosti umjetničkih djela nacionalnog i lokalnog karaktera veća je i vjerojatnost da će učenici učiti upravo na takvim likovnim primjerima.

3.3. Odnos prema nacionalnoj likovno-umjetničkoj baštini u nastavnim planovima i programima strukovnih škola

Izuzev dvogodišnjeg programa Likovne umjetnosti u matematičko-prirodoslovnim i četverogodišnjeg programa u klasičnim, jezičnim i općim gimnazijama, kratko ću se osvrnuti i na nacionalnu likovnu baštinu i njezinu zastupljenost u nekim predmetima strukovnih škola. Bitno je napomenuti da je u srpnju 2018. godine donesena *Odluka o izradi Nacionalnog kurikulumu za strukovno obrazovanje* kojim se želi kreirati zajednički okvir strukovnog obrazovanja u Republici Hrvatskoj, a koji bi bio u skladu s razvojnim ciljevima hrvatskog gospodarstva. Do donošenja novih predmetnih kurikulumu za strukovne škole i dalje su aktualni postojeći nastavni programi na koje ću se osvrnuti u nastavku ovoga poglavlja.⁸²

S obzirom na karakter zanimanja hotelijersko-turističkih i ugostitelja, u njihovim je programima kulturna baština dobila zasebne predmete: *Povijest hrvatske kulturne baštine* (hotelijersko-turistički tehničar) i *Povijest umjetnosti i kulturno povijesna baština* (hotelijer – smjer ugostiteljstvo).⁸³ *Povijest umjetnosti i kulturno povijesna baština* predaje se u četvrtom razredu po dva sata na tjednoj razini,⁸⁴ dok se nastava *Povijesti hrvatske kulturne baštine* odvija

⁸⁰ Usp. Isto.

⁸¹ Usp. Isto.

⁸² Usp. *Odluka o donošenju Nacionalnog kurikulumu za strukovno obrazovanje*, 2018. Mrežna stranica: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_62_1295.html (pregledano 3. lipnja 2019.)

⁸³ Usp. *Nastavni planovi i okvirni programi za područje ugostiteljstva i turizma* (1998.). Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske. Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Turizam%20i%20ugostiteljstvo/NP%20i%20OP%20za%20podrucje%20ugostiteljstva%20i%20turizma.pdf> (pregledano 13. svibnja 2018.)

⁸⁴ Usp. Isto, str. 1.

u trećem i četvrtom razredu, po jedan sat tjedno.⁸⁵ Neki od ciljeva nastave predmeta *Povijest umjetnosti i kulturno povijesna baština* su upoznavanje učenika s objektima likovne baštine Hrvatske, omogućavanje učenja s pristupom likovnom djelu, kao i priprema učenika za samostalni pristup umjetničkim i povijesnim znamenitostima te njihovo osmišljavanje i uvrštavanje u turističku ponudu, a u istom programu naglašeno je i kako je kulturna baština važan čuvar identiteta, ali i dio turističkog proizvoda.⁸⁶ U programu se iznosi pregled spomenika prema povijesno-umjetničkim razdobljima, uz naznačene konkretne nastavne sadržaje koji se obrađuju u pojedinoj nastavnoj temi. Tako se za predmet *Povijest hrvatske likovne baštine* ističe ukupno devet nastavnih cjelina, počevši od pretpovijesti pa sve do suvremene kulturne baštine (isječak programa na slici 2). Ni ovaj Nastavni plan i program ne donosi precizne ciljeve i obrazovne ishode procesa učenja i poučavanja, niti je u skladu sa suvremenim obrazovnim programima (nastao je 1998. godine). S obzirom na prirodu zanimanja hotelijersko-turističkog tehničara (rad u turističkim agencijama i uredima gdje se informiraju gosti, organiziranje turističkih putovanja i izleta, rad na pripremi informativnog i propagandnog materijala), iznimno je važno da se ovi sadržaji usvoje sa što većim razumijevanjem. Za razliku od učenika gimnazija koji se, nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja, upisuju na različite fakultete i bave zanimanjima koja se nužno ne dotiču nacionalne likovno-umjetničke baštine, za obavljanje poslova hotelijersko-turističkog tehničara izrazito je važno poznavanje nacionalne kulturne baštine.

7.	Barokna kulturna baština	(Sakralni barok — isusovci. Barokizacija. Barokni dvorci. Barok u Dubrovniku (crkva sv. Vlaha, isusovačka crkva, katedrala). Barokni Varaždin. Barokna dekoracija — pavlini.
8.	Kulturna baština 19. st.	Historicizam u graditeljstvu (B. Felbinger, Đakovačka katedrala, crkva sv. Petra i Pavla u Osijeku). Klasicizam u slikarstvu (Vjekoslav Karas). Slikarstvo s prijelaza 19/20. st. (F. Quiquerez, V. Bukovac, C. Medović, B. Čikoš-Sesija, S. Raškaj). Kiparstvo s prijelaza 19/20. st. (I. Rendić, R. Frangeš, R. Veldec).

Slika 2. Isječak nastavnog programa za predmet *Povijest umjetnosti i kulturno povijesna baština*

Grafički dizajner bavi se oblikovanjem vizualnih komunikacija, a učenici koji se odluče na ovaj smjer slušaju predmet *Likovna umjetnost* u prvom i drugom razredu, po dva sata na tjedan

⁸⁵ Usp. Isto, str. 74.

⁸⁶ Usp. Isto, str. 116.

(sveukupno 70 sati godišnje). U nastavnom planu i okvirnom programu stoji da je cilj ovoga predmeta upoznavanje s umjetničkim stilovima i pravcima od prapovijesti do umjetnosti 20. stoljeća u Hrvatskoj i svijetu.⁸⁷ U planu su navedene nastavne cjeline (ukupno 5 cjelina po godini učenja) i uz svaku cjelinu pripadajući nastavni sadržaji. Raspored nastavnih cjelina prati kronološki slijed povijesno-umjetničkih razdoblja, a sadržaji nacionalne likovno-umjetničke baštine, prema ovome planu, obrađuju se paralelno s primjerima opće povijesti umjetnosti. Primjerice, za nastavnu cjelinu srednji vijek, koja se obrađuje u prvom razredu, neki od navedenih nastavnih sadržaja su sljedeći: umjetničke promjene od 7. do 14. stoljeća, nova središta kulture – samostani, jedinstvenost arhitekture i skulpture, umjetnost predromanike, romanike i gotike u Hrvatskoj.⁸⁸ Bez navođenja konkretnih primjera čija se obrada predlaže, ali i preciznih odgojno-obrazovnih ciljeva, ovakav program sličan je nastavnom programu za gimnazije iz 1994. godine, a i njega karakterizira problem zastarjelosti – ovaj je program iz 2006. godine. S obzirom na to da se grafički dizajneri često bave kreiranjem vizualnog identiteta, marke ili brenda, kao i osmišljavanjem loga i logotipova, nacionalna likovna baština trebala bi zauzimati važno mjesto u nastavi učenika koji se odlučuju za ovo zanimanje.

Izuzev navedenih strukovnih zanimanja, kratko ću se osvrnuti i na zastupljenost nacionalne likovne baštine u drugim zanimanjima. Sadržaji nacionalne likovne baštine poučavaju se u frizerskim strukovnim školama gdje se predaju u sklopu predmeta *Estetika i umjetnost* koji se izvodi ukupno 32 sata (od čega su dva sata posvećena nacionalnoj likovno-umjetničkoj baštini) u trećem razredu.⁸⁹ *Povijest arhitekture i umjetnosti* predmet je koji se izvodi u školama za buduće arhitektonske tehničare. Satnica ovoga predmeta iznosi ukupno 204 sata kroz četverogodišnje obrazovanje, a među ciljevima ovoga predmeta ističe se i kako se prilikom upoznavanja učenika s nacionalnom baštinom treba razvijati ljubav, osjećaj poštivanja i trajnog zanimanja za baštinu.⁹⁰ U programu se kronološkim redoslijedom navode nastavne cjeline, rezultati učenja i okvirni nastavni sadržaji, najčešće vrlo općeniti, u koje su uključeni i važni nacionalni arhitektonski spomenici.⁹¹ Za učenike koji se odlučuju na struku klesarskog tehničara programom se predviđa predmet *Stilovi u arhitekturi* koji se izvodi u četvrtom razredu

⁸⁷ Usp. *Nastavni plan i okvirni program za područje grafike*, http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi%201-9/5/graficki_urednik_dizajner.pdf (pregledano 31. ožujka 2019.)

⁸⁸ Usp. Isto.

⁸⁹ Usp. *Nastavni plan i okvirni program za zanimanje frizer*, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2003_08_136_2008.html (pregledano 28. lipnja 2019.)

⁹⁰ Usp. *Nastavni plan i okvirni program za područje graditeljstva, geodezije i građevnih materijala*, <http://www.obrtnicka-skola-pozega.hr/images/dokumenti/pravilnici/nastavni-plan/ARHITEKT.PDF> (pregledano 28. lipnja 2019.)

⁹¹ Usp. Isto.

kroz 64 sata godišnje, a u programu su navedene općenite nastavne teme, među kojima su i arhitektonski stilovi u Hrvatskoj.⁹² Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacija medijski tehničar i Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacija web dizajner donose program *Likovne umjetnosti* koji se izvodi kroz 70 sati godišnje u prvom i drugom razredu, a ovaj je program specifičan i po tome što donosi nešto preciznije ishode učenja koje bi učenici trebali steći nakon nastave iz ovoga predmeta. Sadržaji nacionalne likovne baštine ovdje nisu posebno istaknuti i uklopljeni su nastavne cjeline koje prate kronološki slijed opće povijesti umjetnosti.⁹³

3.4. Zastupljenost primjera nacionalne likovno-umjetničke baštine u udžbenicima iz Likovne umjetnosti

Važnu ulogu u nastavnom procesu imaju i nastavna pomagala, a među njima su i udžbenici koji predstavljaju jedan od izvora znanja za učenike. U *Zakonu o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu* (2019.) naglasak se stavlja na »sadržaj i strukturu udžbenika koji moraju omogućavati samostalno učenje i stjecanje različitih vrsta kompetencija kao i vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja međupredmetnih tema«,⁹⁴ a zahtjevi koje udžbenik mora ispunjavati su znanstveni, pedagoški i psihološki, didaktičko-metodički, etički, jezični, likovno-grafički i tehnički.⁹⁵ U etičkim je zahtjevima navedeno kako udžbenik treba promicati domoljublje i nacionalni identitet, kao i međukulturalno razumijevanje i pravo na različitost. U ovome ću se poglavljju osvrnuti na nacionalnu likovnu baštinu u udžbenicima Jadranke Damjanov, Blanke Petrinec Fulir, Natalije Stipetić Ćus, Zrinke Jurić Avmedoski i Elen Zubek, Radovana Ivančević i Antuna Karamana.

Udžbenik za prvi razred Jadranke Damjanov podijeljen je na tri velike tematske cjeline: slikarstvo, skulpturu i arhitekturu. Već na prvim stranicama knjige, u njezinu uvodnu dijelu o slikarstvu, susrećemo se s hrvatskim autorima Marinom Tartagliom te Otonom Glihom,⁹⁶ a hrvatski se autori i reprodukcije njihovih djela javljaju i u drugim poglavljima, primjerice, *Ženski*

⁹² Usp. *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije klesarski tehničar*, http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Klesarski%20tehnicar_za%20odobrenje.pdf (pregledano 28. lipnja 2019.)

⁹³ Usp. *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije medijski tehničar*, http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Medijski%20tehnicar_za%20odobrenje.pdf i *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije Web dizajner*, http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Web%20dizajner_za%20odobrenje.pdf (pregledano 28. lipnja 2019.)

⁹⁴ *Pravilnik o udžbeničkom standardu te članovima stručnih povjerenstava za procjenu udžbenika i drugih obrazovnih materijala*, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_9_196.html (pregledano 9. lipnja 2019.)

⁹⁵ Usp. Isto.

⁹⁶ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost, 1. Uvod, Udžbenik za 1. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015. [35. izmijenjeno izdanje; prvo izdanje 1971.], str. 13.

akt (1956., Galerija umjetnina, Split) Ljube Ivančića (1925.-2003.), *Luksemburški park* (1912.) Miroslava Kraljevića (1885.-1913.), *Abraham žrtvuje Izaka* (1715., Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb) Federika Benkovića (1667.-1753.), *Eleonora Aragonska* (oko 1474./1475., New York) Franje Vranjanina (1420.-1502.), *Vjesnikov neboder* u Zagrebu (1972.), kuća u Opatičkoj 7 u Zagrebu (1808.), crkva sv. Donata u Zadru (početak 9. stoljeća) i brojni drugi primjeri. Već je nekoliko puta spomenuto da se prvi razred gimnazijskog programa sadržajno iz Nastavnog plana i programa (1994.) umnogome razlikuje od preostala tri jer se u njemu umjetnosti ne pristupa na kronološki način, nego se učenike nastoji upoznati s osnovnim pojmovima važnim za shvaćanje povijesti umjetnosti, pa je u skladu s time autorima udžbenika dodijeljena veća sloboda u odabiru likovnih primjera. Unatoč tome što se ovdje ne stavlja fokus na pamćenje samih djela i imena njihovih autora, pohvalno je što autorica uvrštava velik broj domaćih umjetnika, odnosno likovnih primjera iz nacionalne baštine, jer se na taj način učenike izlaže sadržajima nacionalne likovne baštine već od ranih faza srednjoškolskog obrazovanja. S obzirom na Nastavni plan i program (1994.) autorica se u udžbenicima preostalih razreda usmjerava na povijesni pregled umjetničkih djela. U udžbeniku iste autorice za drugi razred gimnazijskog programa primjeri nacionalne likovne baštine obrađuju se zajedno s primjerima opće povijesti umjetnosti (primjerice, vučedolsko nalazište obrađuje se paralelno s drugim važnim urbanističkim nalazištima neolita i eneolita, Dioklecijanova palača u Splitu zajedno s drugim kasnoantičkim građevinama).⁹⁷ U udžbeniku Jadranke Damjanov za 3. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole, hrvatska umjetnost dobila je zasebno poglavlje na samom kraju udžbenika.⁹⁸ To znači da se primjeri opće i nacionalne povijesti umjetnosti ne obrađuju paralelno, barem ne u udžbeniku, što može otežati nastavnicima ukoliko odluče primjerice, hrvatske romaničke građevine obrađivati paralelno s europskim primjerima. Za razliku od udžbenika trećeg razreda, u udžbeniku za četvrti razred Jadranke Damjanov djela nacionalne likovne baštine nalaze u istim poglavljima s djelima moderne i suvremene opće povijesti umjetnosti, a osim toga autorica donosi i zasebno poglavlje pod nazivom *Poticajna analiza djela moderne i suvremene hrvatske umjetnosti* u kojemu određene fenomene nacionalne likovne baštine postavlja na problemski način, tražeći od učenika njihovu detaljniju analizu.⁹⁹

Skupina autorica (Stipetić-Ćus, Jurić-Avmedoski, Petrincec-Fulir, Zubek) udžbenika za prvi razred srednjih škola s dvogodišnjim i četverogodišnjim programom koristi likovne primjere

⁹⁷ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2. Povijesni pregled. Udžbenik za 2. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole.*, Zagreb: Školska knjiga, 2015. [35. izmijenjeno izdanje; prvo izdanje 1972.], str. 97.

⁹⁸ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 3, udžbenik za 3. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015. [35. izmijenjeno izdanje; prvo izdanje 1972.], str. 112.

⁹⁹ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 4, udžbenik za 4. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015. [35. izmijenjeno izdanje; prvo izdanje 1972.], str. 102.

nacionalne likovne baštine kao polazište za učenje likovnih pojmova, pa tako u udžbeniku možemo naći reprodukcije djela Zdenke Pexidr-Srića, Vladimira Varlaja, Ljube Babića, Oskara Hermana, Vjenceslava Richtera, Milene Lah i drugih hrvatskih umjetnika, kao i reprodukcije hrvatskih građevina. Iste autorice brojne likovne primjere nacionalne likovne baštine obrađuju i u udžbenicima preostalih razreda srednje škole, s time da odvajaju nacionalnu od opće povijesti umjetnosti na način da hrvatskoj umjetnosti najčešće posvete jedno poglavlje na kraju udžbenika.¹⁰⁰ Iako su teme kao što su dizajn, zaštita spomenika, muzeologija i teorija umjetnosti zastupljene u Nastavnom planu i programu, najčešće ih ne možemo pronaći na stranicama udžbenika Likovne umjetnosti. Skupina autorica ove teme, međutim, obrađuje u udžbeniku za četvrti razred, a za ovaj je rad posebice važna zaštita spomenika kao tema koja se direktno dotiče poticanja razmišljanja o važnosti očuvanja baštine.¹⁰¹ Osim što se precizno definira kulturna baština, ovo se poglavlje u knjizi nadopunjuje i zanimljivim zadatkom koji učenike potiče na kratko istraživanje objekata kulturne baštine koji se nalaze u njihovoj blizini, a za koje oni sami smatraju da ih se treba zaštititi kao kulturnu baštinu.¹⁰²

Radovan Ivančević u svojim udžbenicima likovne primjere iz nacionalne likovne baštine smješta u zasebna potpoglavlja (ne smješta ih na kraj knjige, nego ih stavlja u poglavlje stila o kojemu piše).¹⁰³ Uzmimo za primjer obradu renesansne umjetnosti u udžbeniku za treći razred gimnazije. Autor najprije kratko uvodi u samu epohu, potom prelazi na ishodišne likovne primjere ovoga razdoblja, a na samome kraju daje uvid u hrvatsku umjetnost renesanse. Neki od primjera koje obrađuje su: ljetnikovac Petra Sorkočevića (1520., Dubrovnik), katedrala sv. Jakova (15.-16. stoljeće, Šibenik), kapela bl. Ivana Trogirskog (1468.-1482., Trogir), slika *Navještenje* (1513.) Nikole Božidarevića (1460.-1517.). Na kraju poglavlja autor donosi i zanimljiv zadatak u kojemu od učenika traži da istraže muzeje u svojem gradu i u njima pronađu renesansnu sliku što je dobar način za poticanje samostalnog istraživačkog procesa. Ono po čemu se udžbenici ovoga autora ističu velika je autorova težnja interdisciplinarnom pristupu sadržaja likovne umjetnosti koja se ogleda i na nekim sadržajima nacionalne likovne baštine. Tako povezuje Balade Petrice Kerempuha, djelo hrvatskog književnika Miroslava Krležu, s povijesnim okolnostima vezanim za povijesnu bitku pod Siskom, Seljačkom bunom i podizanjem karlovačke šestokrake tvrđave.

¹⁰⁰ Usp. Natalija Stipetić-Ćus, Zrinka Jurić-Avmedoski, Blanka Petrincec-Fulir, Elen Zubek, *Udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., str. 144.

¹⁰¹ Usp. Natalija Stipetić-Ćus, Zrinka Jurić-Avmedoski, Blanka Petrincec-Fulir, Elen Zubek, *Udžbenik iz likovne umjetnosti za 4. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014., str. 140.

¹⁰² Usp. Isto, str. 144.

¹⁰³ Usp. Radovan Ivančević, *Stilovi, razdoblja, život II: od romanike do secesije: udžbenik za 3. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2009., str. 39.

U udžbeniku Antuna Karamana za prvi razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovni primjeri nacionalne baštine zastupljeni su u velikom broju prilikom objašnjavanja nekih od osnovnih pojmova povijesti umjetnosti. Primjerice, njegovo poglavlje o crtačkim tehnikama i crtežu obogaćeno je primjerima manje poznatih crteža i skica hrvatskih umjetnika Miroslava Kraljevića (1885.-1913.) i Ive Dulčića (1916.-1975.). Isto tako, ovaj udžbenik donosi i zasebno poglavlje o kulturnoj baštini, njezinoj klasifikaciji i zakonskoj regulativi njezine zaštite, pri čemu kao primjer dobrog odnosa prema baštini autor navodi obnovu dubrovačkih zidina te kratko opisuje rad Društva prijatelja dubrovačke starine.¹⁰⁴

Zaključno, svi istraženi udžbenici sadrže primjere nacionalne likovno-umjetničke baštine, neki u većoj, neki u manjoj mjeri. Iako su udžbenici samo pomoćno nastavno sredstvo i većina nastavnika primjenjuje Powerpoint prezentacije ne bi li učenicima prikazala reprodukcije umjetničkih djela koje poučavaju, smatram da je važno da se primjeri opće i nacionalne povijesti umjetnosti ne razdvajaju, odnosno, da se nacionalna likovna baština ne stavlja na sam kraj udžbenika jer je jednostavnije obrađivati ove likovne primjere paralelno.

3.5. Analiza likovnih primjera u katalogu državne mature iz Likovne umjetnosti te provedenih ispita na državnoj maturi

Srednjoškolsko obrazovanje učenika gimnazijskih te učenika četverogodišnjih strukovnih i umjetničkih programa koji žele nastaviti svoje obrazovanje na nekom od visokih učilišta završava polaganjem ispita državne mature. Ispiti se provode na standardiziran način te ih svi pristupnici pišu u isto vrijeme i pod jednakim uvjetima.¹⁰⁵ Predmeti koji se polažu na ispitima dijele se na obvezne i izborne koje učenici biraju prema vlastitim sklonostima i odabiru. Sadržaji ispita državne mature izrađuju se prema aktualnim nastavnim planovima i programima, a propisani su predmetnim ispitnim katalogima.¹⁰⁶ Likovna umjetnost na državnoj je maturi izborni predmet, a u ovom ću se potpoglavlju kratko osvrnuti na zastupljenost nacionalne umjetničke baštine u katalogima državne mature i iznijeti podatke o uspješnosti riješenosti pojedinih zadataka iz ispita državne mature iz Likovne umjetnosti. Iako se radi o katalogima koji više nisu aktualni, osvrnut ću se na njih jer su bili aktualni u vrijeme ispita o kojima se u poglavlju govori.

¹⁰⁴ Usp. Antun Karaman, *Osnovni elementi, oblici i vrste likovnog govora*. Udžbenik za 1. razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovne umjetnosti. Zagreb: Školska knjiga, 2005., str.134.

¹⁰⁵ Usp. *Pravilnik o polaganju državne mature*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, dostupno na: http://dokumenti.ncvvo.hr/Drzavna_matura/2013-01-07/pravilnik_polaganja_dm_2013.pdf (pregledano 13. svibnja 2018.).

¹⁰⁶ Usp. Isto.

Ispit iz Likovne umjetnosti podijeljen je na dva dijela. U prvom su dijelu zadatci zatvorenog tipa (višestruki izbor i zadaci povezivanja) u kojima pristupnik označava točne odgovore te zadatci otvorenog tipa (zadatci grafičke analize, zadatci kratkog odgovora i zadatci produženog odgovora). Drugi dio ispita je cjelokupna analiza jednog likovnog djela, koja obuhvaća formalne i ikonografske elemente, poznavanje umjetnika, vremena i stilskog pravca u kojemu je djelo nastalo.¹⁰⁷ U Katalogu iz školske godine 2016/2017. godine nalazio se popis svih djela koji su bili predviđeni za ispitivanje, a posebno su bili naznačeni (podebljani) likovni primjeri koji se pojavljuju u zadacima za analizu umjetničkog djela. Primjerice, za umjetnost prve polovine 20. stoljeća (uključujući slikarstvo, kiparstvo i arhitekturu) u Katalogu je navedeno 67 likovnih primjera, od čega je 20 spomenika nacionalne likovne baštine. Omjer je u skladu s gradivom koje se obrađuje, no sveukupni broj primjera je uistinu velik i ne čini znatnu razliku od, primjerice, udžbenika Likovne umjetnosti u kojemu su svi ti primjeri i obrađeni, što znači da katalog učenicima ne sužava znatno broj primjera koje trebaju poznavati za ispit. Za samu analizu birani su reprezentativni primjeri određenog razdoblja. Što se tiče nacionalne likovne baštine koja je predviđena za učeničku analizu, uglavnom su birani primjeri spomenika koji su upisani na UNESCO-ov Popis svjetske baštine (Dioklecijanova palača u Splitu, Eufrazijeva bazilika u Poreču, Katedrala svetog Jakova u Šibeniku, dijelovi grada Trogira) ili djela koja su reprezentativna za stil kojemu pripadaju, kakva je, primjerice, crkva sv. Katarine u Zagrebu, za barokno graditeljstvo u Hrvatskoj.¹⁰⁸ U dolje navedenoj tablici nalaze se sva djela nacionalne umjetničke baštine koja su bila predviđena za analizu:

¹⁰⁷ Usp. Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2017./2018. *Likovna umjetnost*, dostupno na: https://www.ncvvo.hr/wp-content/uploads/2016/09/LIU_IK_17.pdf (pregledano 14. svibnja 2018.)

¹⁰⁸ Usp. Isto.

Arhitektura	Skulptura	Slikarstvo
Dioklecijanova palača, oko 300., Split	Oltarna ograda, Gornji Koljani – Crkvina, 9. st.	Mozaik u apsidi Eufrazijeve bazilike, 6.st.
Eufrazijeva bazilika, 6.st., Poreč	Plutej oltarne pregrade iz crkve svete Nediljice, 11.st.	Nikola Božidarević, <i>Navještenje</i> , 1513.
Crkva svetog Donata, 9.st. Zadar	Majstor Radovan, portal katedrale sv. Lovre, 1240. god. Trogir	Federiko Benković, <i>Žrtvovanje Izaka</i> , 1715.
Crkva Svetog Križa, 9.st., Nin	Andrija Aleši i Nikola Firetinac, <i>kapela Bl. Ivana Ursinija</i> , 1468., Trogir	Miroslav Kraljević, <i>Autoportret s lulom</i> , 1912.
Katedrala sv. Anastazije (Stošije), 12.st., Zadar	Ivan Meštrović, <i>Zdenac života</i> , 1905.	Josip Račić, <i>Majka i dijete</i> , 1908.
Katedrala svetog Jakova, 15.st., Šibenik	Ivan Meštrović, <i>Povijest Hrvata</i> , 1932.	Vilko Gecan, <i>Cinik</i> , 1921.
<i>Ljetnikovac Sorkočević</i> , 1521. God., Dubrovnik	Vojin Bakić, <i>Razlistala forma</i> , 1958.	Marino Tartaglia, <i>Autoportret</i> , 1917.
Crkva Svete Katarine, 1620. god., Zagreb		Julije Knifer, <i>Meandar</i> , 1960.
Ferdinand Fellner, Herman Helner, Umjetnički paviljon, 1898, Zagreb		
Stjepan Planić, <i>Okrugla vila</i> , 1935., Zagreb		

Slika 3. Tablica s prikazom likovnih primjera nacionalne umjetničke baštine predloženih za analizu katalogom za Državnu maturu iz Likovne umjetnosti za školsku godinu 2016./2017. godine

Za razliku od kataloga za školsku godinu 2016./2017., koji je izuzev navedenih primjera za analizu donosio i precizan popis svih drugih likovnih primjera koji se mogu pojaviti na ispitu, od kataloga za školsku godinu 2017./2018. navode se isključivo likovni primjeri za analizu umjetničkog djela, dok se na prvom dijelu ispita može provjeravati učeničko poznavanje bilo kojeg likovnog primjera, a takav je princip zadržan i u katalogu za školsku godinu 2018./2019. Likovni primjeri nacionalne baštine za analizu podudaraju se s primjerima iz prošlog kataloga, uz nekoliko manjih izmjena – dodani su sljedeći likovni primjeri: *Vučedolska golubica*; crkva svete Marije Snježne u Belcu; Nacionalna i sveučilišna knjižnica (danas Hrvatski državni arhiv) u Zagrebu; Zelena potkova u Zagrebu; *Gundulićev san* (Vlaho Bukovac); *Žar ptica* (Boris Bućan); *Antun Gustav Matoš* (Ivan Kožarić) i *Petrica Kerempuh* (Vanja Radauš), a izostavljeni su: oltarna ograda iz Crkvine, luneta Radovanovog portala, crkva svete Katarine u Zagrebu;

Povijest Hrvata Ivana Meštrovića te *Meandar* Julija Knifera.¹⁰⁹ Aktualni je katalog (za školsku godinu 2018./2019.) po likovnim primjerima nacionalne baštine za analizu jednak svom prethodniku.¹¹⁰ Od sveukupno 147 likovnih primjera za analizu, 27 je nacionalnoga karaktera.

U sklopu svega navedenoga u daljnjem tekstu iznijet ću informacije o riješenosti pojedinih zadataka u kojima se na primjerima nacionalne likovne baštine ispituje znanje učenika na državnoj maturi iz Likovne umjetnosti.¹¹¹ Državna matura provodi se od školske godine 2010./2011., pa se tako za potrebe ovoga kratkoga informativnog pregleda prošlo kroz rezultate ispita od početne godine provedbe pa sve do ljetnoga roka 2016/2017. godine. S obzirom da jesenski rokovi bilježe smanjenu izlaznost, u obzir su se uzimali samo rezultati ljetnih rokova. U svakome pregledanom ispitu zastupljena je (u manjoj ili većoj mjeri) nacionalna likovna baština. Uzimajući u obzir činjenicu da su se neki primjeri iz nacionalne likovne baštine koristili i kao polazište za provjeru nekih drugih razina znanja (prepoznavanje određenih arhitektonskih elemenata, prepoznavanje slikarskih tehnika, načine oblikovanja, prepoznavanje teme i sl.), gledat će se prvenstveno rezultati postignuti na zadacima gdje su znanja vezana za poznavanje faktografskih podataka – od prepoznavanja naziva umjetničkog djela, imenovanja autora, lokaliteta, približne datacije i slično. Bitno je napomenuti i da se ne radi o uopćenim rezultatima koji se odnose na sve učenike Republike Hrvatske, nego samo na onu skupinu koja se odlučila na maturi polagati ispit iz Likovne umjetnosti. Prema tome, u obzir treba uzeti činjenicu da se uglavnom radi o pojedincima koji su se za ispit pripremali te koji svoje daljnje obrazovanje eventualno žele usmjeriti u umjetničkom pravcu. Svi likovni primjeri koji se pojavljuju u ispitima navedeni su u Katalozima državne mature, što učenicima dodatno olakšava pripremu. S obzirom na to da cilj ovoga rada nije iznošenje hipoteza i koreliranja određenih kategorija ispita, iznijet ću samo pojedine zanimljive podatke.

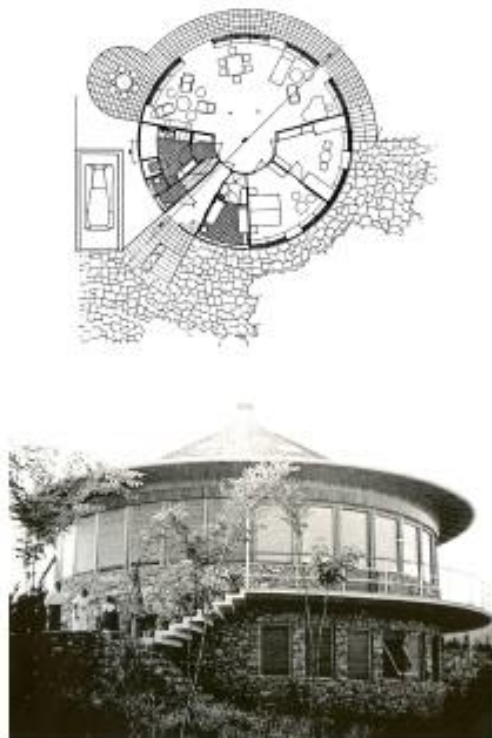
Na ljetni ispitni rok iz Likovne umjetnosti 2014./2015. godine izašlo je 1067 učenika. Skupina pitanja o Planićevoj *Okrugloj vili* (sl. 4. i 5.), koja se nalazi u katalogu među primjerima za analizu likovnog djela, u testu ovoga roka iznjedrila je prilično zanimljive rezultate koji pokazuju da tek 10% učenika zna imenovati arhitekta, a grad u kojemu se *Vila* nalazi prepoznaje tek 26% učenika.

¹⁰⁹ Usp. Ispitni katalog *Likovna umjetnost* za državnu maturu u školskoj godini 2017./2018., <https://mk0ncvvow8xj1dauw2r.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2017/10/LIKOVNA-2018.pdf> (pregledano: 26. ožujka 2019.)

¹¹⁰ Usp. Ispitni katalog *Likovna umjetnost* za državnu maturu u školskoj godini 2018./2019., <https://mk0ncvvow8xj1dauw2r.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2018/10/LIKOVNA-2019.pdf> (pregledano: 26. ožujka 2019.)

¹¹¹ Podatci su za potrebe ovog kratkog istraživanja dobiveni iz Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja 2018. godine i iznose se uz pristanak Centra.

29. Pozorno promotrite likovni primjer.

29.1. Na flooru strelicom označite ulaz.

1 bod (popunjava ocjenjivač)	
0	1 NO
29.1.	☐ ☐ ☐

Slika 4. Isječak iz ispita Likovne umjetnosti na državnoj maturi 2014./2015. godine

<p>29.2. Kako se zove arhitekt prikazane građevine?</p> <p>_____</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">1 bod (popunjava ocjenjivač)</th> </tr> <tr> <th>0</th> <th>1 NO</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>29.2.</td> <td>☐ ☐ ☐</td> </tr> </tbody> </table>	1 bod (popunjava ocjenjivač)		0	1 NO	29.2.	☐ ☐ ☐
1 bod (popunjava ocjenjivač)							
0	1 NO						
29.2.	☐ ☐ ☐						
<p>29.3. Kojemu pravcu moderne arhitekture pripada prikazana građevina?</p> <p>A. strukturalizmu B. dekonstruktivizmu C. organskoj arhitekturi D. postmoderni</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">A. B. C. D.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>29.3.</td> <td>☐ ☐ ☐ ☐</td> </tr> </tbody> </table>	A. B. C. D.		29.3.	☐ ☐ ☐ ☐		
A. B. C. D.							
29.3.	☐ ☐ ☐ ☐						
<p>29.4. U kojemu se gradu nalazi prikazana građevina?</p> <p>A. u Osijeku B. u Rijeci C. u Splitu D. u Zagrebu</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">A. B. C. D.</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>29.4.</td> <td>☐ ☐ ☐ ☐</td> </tr> </tbody> </table>	A. B. C. D.		29.4.	☐ ☐ ☐ ☐		
A. B. C. D.							
29.4.	☐ ☐ ☐ ☐						

Slika 5. Isječak iz ispita Likovne umjetnosti na državnoj maturi 2014./2015. godine

Na istom ispitnom roku imenovati autora djela *Kompozicija XL-I* (Ivan Picelj, 1951.) znalo je tek 2% učenika, a 16% njih točno je imenovalo jednu od antologijskih slika hrvatske moderne umjetnosti, odnosno *Autoportret s lulom* (1912.) Miroslava Kraljevića. Crkva Svete Trojice (9. stoljeće, Split) upisana je u Registar najvrjednije spomeničke baštine Republike Hrvatske, ali prema danoj reprodukciji tek je 10% ispitanika imenovalo grad u kojemu se crkva nalazi, a stilsko razdoblje crkve prepoznalo je 24% učenika. Ime umjetničke grupe kojoj su pripadali Vladimir Becić, Miroslav Kraljević i Josip Račić točno je odredilo 56% ispitanika, a stilsku pripadnost stuba ispred isusovačke crkve u Dubrovniku prepoznalo je tek 30% njih.¹¹²

Na ljetni ispitni rok 2012./2013. godine izašlo je 967 učenika. Plutej oltarne pregrade iz crkve Svete Nediljice u odgovarajuće 11. stoljeće točno je smjestilo 32% ispitanika, a na istome se ispitu na temelju reprodukcije crkve Svete Katarine u Zagrebu tražilo prepoznavanje sveca kojemu je crkva posvećena (51% točnih odgovora), kao i za koji red je sagrađena (46%).¹¹³ Zanimljiv je podatak i o vratnicama Andrije Buvine (katedrala svetog Dujma, Split; 1214.), čiju je dataciju točno odredilo 20% učenika, dok je 46% učenika ispravno imenovalo umjetnika. Na istom je roku iznenađujuće visok postotak riješenosti imao zadatak u kojemu je trebalo stilski odrediti pripadnost Trogirske krstionice (čak 90%). Na temelju reprodukcije klesanih glava na vanjskom frizu apsida šibenske katedrale njihovu lokaciju točno je odredilo 60%, a dataciju je znalo 37% učenika.¹¹⁴

Iako se u obrazovnim procesima treba davati prednost logičkom povezivanju i primjeni znanja na primjerima, navedeni rezultati pokazuju kako učenici ne poznaju nacionalnu likovnu baštinu dovoljno na razini prepoznavanja. Posebno se to može primijeniti na nešto suvremenije spomenike likovne umjetničke baštine, a jedan od mogućih razloga tome je, unatoč činjenici da je izvedba ovih nastavnih sadržaja predviđena nastavnim planom i programom, nedostatak vremena i prenatrpanost programa drugim sadržajima koje također treba obraditi, zbog čega se mnogi umjetnički pravci 20. stoljeća ne stignu obraditi. Novi kurikulum za Likovnu umjetnost, koji ne slijedi nužno kronološki pristup umjetničkim djelima, nego ima tematsku raspodjelu nastavnih sadržaja, mogao bi imati pozitivan učinak na ovaj problem. Čak ni činjenica da su neki nastavni sadržaji navedeni u ispitnim katalogima, i to kao primjeri koji se mogu ispitivati i u

¹¹² Podatci o ljetnom ispitnom roku 2014/2015. godine na kojemu je Likovnu umjetnost polagalo 1067 učenika. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, <https://www.ncvvo.hr/kategorija/drzavna-matura/provedeni-ispiti/> (pregledano 20. svibnja 2018.)

¹¹³ Podatci o ljetnom ispitnom roku 2012/2013. godine na kojemu je Likovnu umjetnost polagalo 967 ispitanika. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, <https://www.ncvvo.hr/kategorija/drzavna-matura/provedeni-ispiti/> (pregledano 20. svibnja 2018.)

¹¹⁴ Podatci o ljetnom ispitnom roku 2011/2012. godine. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, <https://www.ncvvo.hr/kategorija/drzavna-matura/provedeni-ispiti/> (pregledano 20. svibnja 2018.)

samoj analizi umjetničkog djela, kakva je primjerice Planićeva *Okrugla vila*, ne čini veliku razliku što je vidljivo iz postotka uspješno riješenog zadatka.

4. Mogućnosti unapređenja nastavnih sadržaja nacionalne likovno-umjetničke baštine

4.1. Implementacija nacionalne likovne baštine projektnom metodom u nastavu Likovne umjetnosti

Tradicionalni načini učenja i poučavanja usmjereni su na nastavni sadržaj koji se najčešće prenosi tradicionalnim metodama te nastavnikovim frontalnim izlaganjem u kojemu su učenici najčešće pasivni slušači. Unatoč činjenici što je ovakav oblik nastave zadovoljavajući za neke nastavne sadržaje, za većinu nastavnih sadržaja ipak nije dostatan. Iz toga se razloga suvremene didaktičke teorije okreću učeniku kao subjektu nastavnog procesa. Tako su ciljevi nastave usmjerene na učenika iskazani s učenikova motrišta, a neki od njih su sljedeći: naučiti učiti; naučiti istraživati; naučiti tražiti i birati informacije; naučiti koristiti obavijesti, metode i teorije; stjecati društvene vještine; učiti živjeti zajedno; stjecati praktične vještine; stjecati poduzetničke vještine; stvoriti pozitivnu sliku o sebi.¹¹⁵ Jedna od poželjnih metoda koja ispravnom i preciznom realizacijom može ostvariti većinu prethodno navedenih ciljeva jest projektna nastava. Projekt je po svojoj definiciji »svaki zaokružen, cjelovit i složen posao čija se obilježja i cilj mogu definirati, a koji se ostvaruje u određenom vremenu te zahtijeva koordinirane napore nekoliko ili većeg broja ljudi, službi i sl.«¹¹⁶ Ako tu definiciju stavimo u kontekst nastave predmeta Likovna umjetnost, možemo tvrditi da se radi o procesu kojeg najčešće inicira nastavnik čiji je zadatak promišljanje same svrhe projekta, kao i trajanja njegove izvedbe. Uzimajući u obzir satnicu predmeta, najčešće se radi o manjim projektima, a pozitivne su promjene u Kurikulumu za nastavni predmet Likovne kulture i Likovne umjetnosti za gimnazije (2019) kojima se u obrazovno-odgojnim ishodima u kojima se zahtijeva učeničko samostalno istraživanje teme predlaže ujedinjavanje istraživanja u projekt. Ako se pak pogleda povezanost Likovne umjetnosti s brojnim drugim djelatnostima, u projekt se mogu uključiti i drugi djelatnici škole (ako je projekt interdisciplinaran), ali i djelatnici drugih institucija (primjerice kustosi muzeja, knjižničari). Na samom kraju, nastavnikov je zadatak i osmišljavanje prezentacije odrađenoga

¹¹⁵ Usp. Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, u: Boris Drandić (ur.), *Nastavnički suputnik*, Zagreb: Znamen, 2008., str. 191.

¹¹⁶ Preuzeto s mrežne stranice Hrvatskog jezičnog portala, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pregledano 2. svibnja 2018.)

projekta. Njemački pedagog Gunter Otto naveo je sedam kriterija za izbor projektne nastave: zadovoljavanje potreba; uvjetovanost situacijom; međuznanstvenost; samoorganiziranost procesa učenja; usmjerenost proizvodu; kolektivno ostvarenje te društveni značaj.¹¹⁷ Ako pogledamo navedene kriterije i prisjetimo se svih ranije spomenutih problema vezanih za provedbu nastavnih sadržaja nacionalne likovne baštine u predmetu Likovna umjetnost, vidjet ćemo da u ovom segmentu projektna nastava ima brojne prednosti u odnosu na tradicionalne oblike učenja i poučavanja. Počnimo sa samim odabirom teme projektne nastave. Možemo pretpostaviti da će se, zbog praktičnih razloga, većina nastavnika odlučiti na spomenike likovne baštine koji se nalaze u njihovoj blizini. To mogu biti određene urbanističke cjeline, javne skulpture grada u kojemu žive, sakralne ili stambene građevine određenog vremenskog razdoblja i sl. Projektna nastava provodi se kroz određeni vremenski period koji je duži od jednog nastavnog sata i zbog toga može omogućiti detaljniji ulazak u problematiku fenomena koji se učenicima predstavlja, a koji se često odvija izvan učioničkih okvira. Naime, ako se odabere građevina koja se nalazi u mjestu učenikova stanovanja, u jednoj se fazi projektne nastave od njega može tražiti da samostalno razgleda građevinu, fotografira određene dijelove, pretraži lokalne baze podataka, arhive, knjižnice i internetske stranice posvećene objektu njegovog učenja. Zbog toga je od izuzetne važnosti da se ciljevi samoga projekta znaju na samome početku, kao i da se postave problemska pitanja na kojima će se temeljiti provedba projekta. Ovakav pristup zahtijeva određeni trud, posebice ako se radi o nešto teže dostupnim informacijama do kojih se ne može doći isključivo internetskim pretraživanjem. Osim toga, učenik će ovakvim istraživanjem steći i neke druge vještine, nevezane usko za predmet svoga istraživanja, a to su, osim već spomenute digitalne kompetencije, umijeće organiziranja i uređivanja vlastitog učenja, kao i stjecanje društvenih i komunikacijskih vještina. Ako se provodi u suradnji s drugim institucijama, iskustvo koje učenici stječu može biti dragocjeno jer im se omogućuje da određeni spomenik sagledaju s drugih aspekata, kao što je primjerice u nastavi toliko zapostavljena, a iznimno važna zaštita spomenika (ukoliko se surađuje i razgovara s konzervatorima).

Unatoč brojnim prednostima koje projektno učenje donosi, treba imati na umu činjenicu da je projekt, ukoliko nema unaprijed definirane precizne ciljeve i ukoliko se zadovoljstvo postiže samom činjenicom da je nešto učinjeno,¹¹⁸ zapravo veliki gubitak vremena. Kako bi se to izbjeglo, najčešće se predlaže već spomenuta kombinacija projektne metode s problemskom i istraživačkom nastavom. »Ako ciljeve učenja pretvorimo pomoću pitanja u probleme javlja se

¹¹⁷ Usp. Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, 2008, str. 194.

¹¹⁸ Lana Skender, »Implementacija nacionalne urbanističke baštine projektnom metodom u nastavu likovne umjetnosti«, u: *Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, Vol. 153 No.3-4, srpanj 2012., str. 484.

potreba za razumijevanjem gradiva i moraju se uspostaviti uzročno-posljedične veze. Nakon postavljanja problema kreće se u istraživanje prema unaprijed pripremljenoj literaturi i vizualnim materijalima korištenjem različitih medija i izvora.«¹¹⁹ U sljedećim potpoglavljima iznose se zanimljive realizacije ili prijedlozi implementacije nacionalne likovne baštine projektnim metodama u nastavu hrvatskih srednjih škola.

4.1.2. Projekti *Moj kvart* i *Javni spomenik u Zagrebu*

Kristina Rismondo profesorica je likovne umjetnosti u zagrebačkoj XV. gimnaziji koja je sa svojim učenicima provela nekoliko hvalevrijednih projekata, među kojima su *Moj kvart*, *Javni spomenik u Zagrebu*, *Lica s pročelja* i *Oblici i simetrije*. U ovome potpoglavlju osvrnut ću se na projekte *Moj kvart* i *Javni spomenik u Zagrebu*. U školskoj godini 2010./2011. ostvaren je projekt *Moj kvart* s učenicima drugih razreda. Cilj projekta bio je, prema riječima voditeljice projekta, osvještavanje vlastitog identiteta u prostornom okružju arhitekture i urbanizma kvarta.¹²⁰ S obzirom na nastavni plan za dvogodišnje programe nastave Likovne umjetnosti, ovaj zadatak potiče učenike na osvještavanje humanog značenja gradskog prostora, kao i razvijanje osobnog odnosa prema problemima suvremenosti izraženim u likovnim djelima suvremenog okoliša.¹²¹ Iako među prvotno zamišljenim ciljevima nije bilo povezivanja nastavnog sadržaja sa suvremenim kulturnim zbivanjima, do njega je ipak došlo jer su tijekom 2010. i 2011. godine Muzej suvremene umjetnosti, Muzej grada Zagreba, udruga Kontraakcije te Udruga za interdisciplinarna i interkulturalna istraživanja u svojim prostorima izložili djela povezana s urbanizmom i kulturnim okruženjem.¹²² Predložak ovoga projekta bila je kulturno-antropološka studija *Kvartovska spika* čija je autorica dr. sc. Valentina Gulin Zrnić održala uvodno predavanje u školi. U njezinu se tekstu urbano, kulturno i društveno iskustvo povezuju u oblikovanje grada, a isti je tekst učenicima poslužio kao svojevrsni putokaz u njihovu istraživanju.¹²³ Projekt je zadan u sklopu redovne nastave Likovne umjetnosti, a učenici su na njemu radili izvan okvira nastave i učionice (uz pomoć kućnih računala koristeći se MS Wordom i aplikacijom Google

¹¹⁹ Usp. Isto.

¹²⁰ Usp. Kristina Rismondo, *Kako osuvremeniti nastavni sadržaj? Moj kvart – primjer projekta povezanog sa suvremenim likovnim zbivanjima*, u: *Pogled kroz prozor: digitalni časopis*, preuzeto sa stranice <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2011/08/31/kako-osuvremeniti-nastavni-sadrzaj/> (datum pregleda: 4. svibnja 2018.)

¹²¹ Usp. Nastavni programi za gimnazije: *Likovna umjetnost* (1994). Preuzeto s mrežne stranice: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf, str. 1. (datum pregleda: 13. svibnja 2018.)

¹²² Usp. *Kako osuvremeniti nastavni sadržaj? Moj kvart – primjer projekta povezanog sa suvremenim likovnim zbivanjima*, <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2011/08/31/kako-osuvremeniti-nastavni-sadrzaj/> (datum pregleda: 4. svibnja 2018.)

¹²³ Usp. Isto.

Maps). Projekt se sastojao od tekstualnog dijela u kojemu su učenici trebali napisati osnovne podatke o svome kvartu, uključujući povijesne činjenice, ali i navesti vlastito omiljeno mjesto, osobnu povijest koja povezuje naselje i njihov život te njihov stav prema kvartu u kojemu žive.

<p>Živim ovdje već 13 godina i ne mogu zamisliti život nigdje drugdje. Djetinjstvo mi je bilo ispunjeno svakodnevnim igrom u parku. Svako je proljeće ovdje kao u raj. Mislim da ovaj kvart ne dopušta tmurnost.</p>	<p>Čnomerec je kvart Zagreba za kojega mogu reći da ga poznajem kao vlastiti džep. U njemu živim od svog rođenja. Dio Čnomerca u kojem živim je vrlo ugodan i tih, ali neki su dijelovi glavne „žile“ zagrebačkog prometa te su ti dijelovi stalno zakrčeni i bučni.</p>	<p>Doselila sam se u ovaj kvart s navršene 2 godine te kako sam rasla, sve sam više upoznivala Ravnice pa tako i parkiće koje sam zavoljela, iako sam se češće igrala u Maksimiru. Sad sve manje vremena provodim u kvartu (osim u stanu) jer kad idem van, to više nije izlazak ispred zgrade ili u park, nego u grad. Unatoč tome, volim moj kvart, on je moj dom. Voljela bih u njemu živjeti i kad odrastem, jer je u isto vrijeme miran i prepun života.</p>
--	--	---

Slika 6. Izdvojeni tekstovi učenika drugog razreda zagrebačke XV. gimnazije (2010./2011.) u kojima opisuju osobnu povijest u kvartu

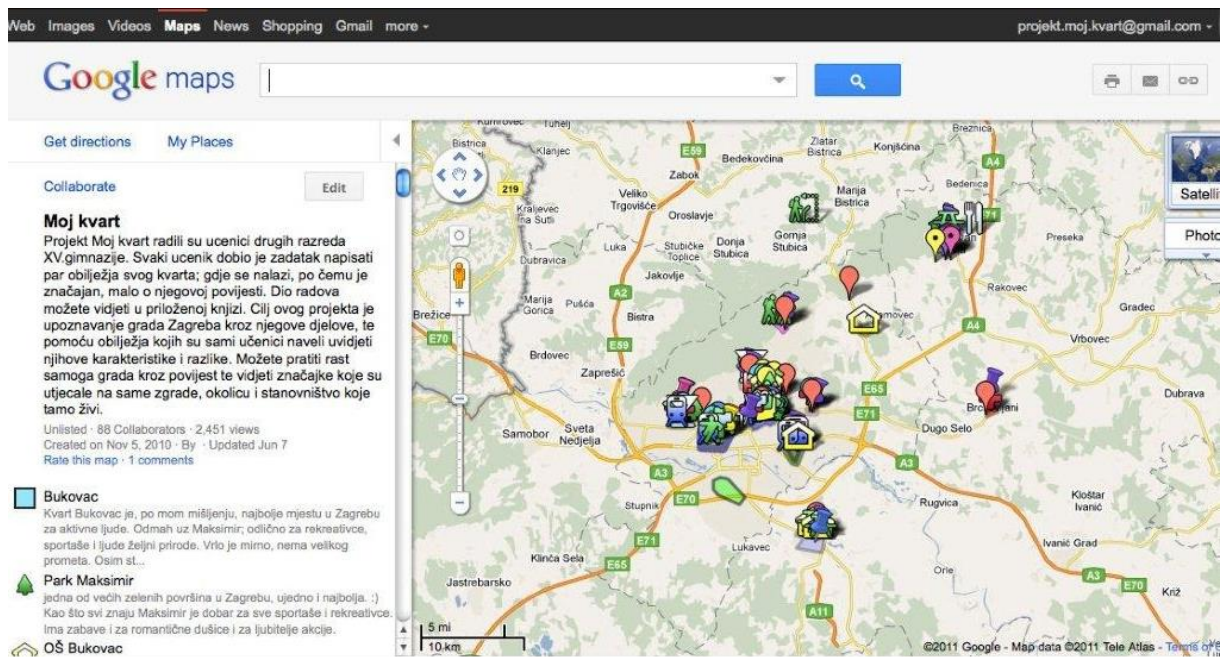
Unatoč tome što je naglasak stavljen na kognitivnu razinu učenja, ovim se segmentom projekta aktivira i afektivna razina jer učenici usvajaju određene vrijednosti; sami prosuđuju određene činjenice o povijesti objekta (u ovom slučaju urbanističke cjeline) koji istražuju, ali sude i o njegovom sadašnjem stanju, što je važan segment jer kod učenika osvještava odgovornost koju imamo kako bi određeni spomenik zaštitili od prolaznosti vremena. Milan Matijević drži da cilj nastave nije samo učenje glavom, nego učenje, glavom, rukom i srcem istovremeno,¹²⁴ a možda je najlakši način da se o nečemu uči ako za to postoji određena intrinzična motivacija, posebice ako se radi o nekim temama koje su vezane za našu neposrednu okolinu.

Osim tekstualnog dijela projekt se sastojao i od stvaranja interaktivnih karti uz pomoć Google Mapsa, gdje su učenici označili mjesta i dodali fotografije, osobne zapise i komentare.¹²⁵

¹²⁴ Usp. Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, 2008, str. 189.

¹²⁵ Usp. Kristina Risonondo, *Kako osuvremeniti nastavni sadržaj?*

<https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2011/08/31/kako-osuvremeniti-nastavni-sadrzaj/> (pregledano 4. svibnja 2018.)

Slika 7. Prikaz interaktivne karte izrađene u sklopu projekta Moj kvart učenika zagrebačke XV. gimnazije (2010./2011.)

Završna etapa projektne nastave bila je prezentacija projekta. Tekstualni su dijelovi projekta objavljeni u obliku e-knjige uz pomoć aplikacije ISSUU, a projekt je predstavljen i u okviru portfelja Turističke zajednice grada Zagreba.¹²⁶ Projekt se smatra uspješnim jer su učenici zadatku pristupili istraživački, koristili se informatičkom tehnologijom i pri tome usvojili nova znanja koja nisu vezana isključivo za Likovnu umjetnost. Isto tako, projekt je ostvaren uz minimalne troškove zbog upotrebe besplatnih sredstava za njegovu izradu, što dokazuje da se kvalitetna projektna nastava Likovne umjetnosti može izvesti i bez dodatnih troškova. Jedan od većih nedostataka ovoga projekta je, prema riječima same voditeljice projekta, izostanak interakcije sa širom društvenom zajednicom.¹²⁷

Projekt *Javni spomenik u Zagrebu* provodio se u školskoj godini 2010./2011. Prema riječima profesorice Kristine Rismondo, cilj ovoga projekta je istraživanje i vrednovanje kulturne spomeničke baštine, a namijenjen je učenicima prvog razreda.¹²⁸ Ovaj projekt izvodio se u grupama od četiri ili pet učenika, a svaka je grupa dobila jedan spomenik koji je trebala istražiti. Zadatci koje su učenici morali ispuniti bili su sljedeći: smještaj spomenika na interaktivnoj karti grada, snimanje najmanje pet različitih fotografija spomenika, navođenje podataka o autoru (iz literature, internetskih izvora ili intervjua sa samim autorom, ukoliko je

¹²⁶ Usp. Isto.

¹²⁷ Usp. Isto.

¹²⁸ Usp. Projekt *Javni spomenik u Zagrebu*, dostupno na: <http://spomenik.pbworks.com/w/page/38575083/O%20ovoj%20wiki%20stranici> (pregledano 3. svibnja 2018.)

živući), imenovanje spomenika i osnovnih podataka o vremenu njegova nastanka te kratku likovnu analizu.¹²⁹ Nakon izvršenja zadataka učenici su pisali izvještaj koji se onda prezentirao na internetskoj stranici predviđenoj za ovaj projekt i u skraćenoj verziji u razredu. Izuzev učenja o spomenicima svoga grada, učenici su kroz ovaj projekt imali priliku proširiti svoja znanja i sposobnosti i u nekim drugim područjima. Postavljanjem multimedijalnih sadržaja i oblikovanjem internetske stranice učenici su stekli ili proširili svoje vještine služenjem računalima, dok ih je podjela radnih uloga u grupama navela na timski rad. U kontekstu učenja o spomenicima nacionalne likovno-umjetničke baštine ovakvi su projekti poželjni jer učenicima svraćaju pozornost na vrijedne spomenike pokraj kojih možda prolaze svakodnevno, a o kojima možda ne znaju mnogo.

4.1.3. Projekt *Osijek – vječna utvrda*

Znakovit primjer implementacije nacionalne urbanističke baštine projektnom metodom u nastavu Likovne umjetnosti ostvaren je u osječkoj Školi za tekstil, dizajn i primijenjene umjetnosti. Za njegovu je provedbu ponajviše zaslužna profesorica povijesti umjetnosti Lana Skender koja je kao glavni poticaj za realizaciju projekta navela nedostatnu literaturu i nedostatak kvalitetne vizualne prezentacije barokne utvrde u Osijeku.¹³⁰ Ponekad terenska nastava i neposredan kontakt s umjetničkim djelom nisu dovoljni za učenje o određenoj temi, a jedan od razloga tome može biti i taj što djelo nismo zatekli u njegovu izvornu obliku, što je slučaj sa osječkom Tvrđom koja je do danas zadržala samo rijetke barokne dijelove. Tako su učenici često obilazili Tvrđu koja im je bila zanimljiva i probudila im je znatiželju, ali se njihovo znanje o temi nije produbilo, jer je za detaljnije poučavanje i učenje nedostajalo vremena, ali i materijala. Budući da se radi o Školi za primijenjene umjetnosti, u projektu je sudjelovalo dvadeset i osam učenika različitih usmjerenja (dizajn, kiparstvo, slikarstvo) koji su zajedno, na predmetu Povijest likovne umjetnosti, teoretski dio teme obradili istraživačkom metodom služeći se pritom različitim izvorima (knjige, enciklopedije, internetske stranice, izlazak na teren). Prostor učenja je, osim učionice, proširen na vanjske prostore, muzej, knjižnice i konzervatorski ured. Iako je, prema riječima voditeljice projekta, njegova namjena bila samo korištenje u nastavi, projekt je prijavljen za Microsoftov natječaj *Primjena računala u obrazovanju* gdje je predstavljao Hrvatsku na Forumu inovativnih nastavnika u Parizu 2007. godine. Nastavnica je,

¹²⁹ Usp. Projekt *Javni spomenik u Zagrebu*, dostupno na <http://spomenik.pbworks.com/w/page/38575083/O%20ovoj%20wiki%20stranici> (pregledano 3.svibnja 2018.)

¹³⁰ Usp. Lana Skender, »Implementacija nacionalne urbanističke baštine projektnom metodom u nastavu likovne umjetnosti«, str. 486.

prije početka planiranja cijelog projekta, čitala stručnu literaturu koja nije prilagođena učenicima, a ona ju je pojednostavila izdvajajući samo one dijelove koji bi učenicima mogli pomoći u rješavanju problema.¹³¹ Kako bi im olakšala učenje o temi, profesorica je odredila precizne ciljeve i problemska pitanja na temelju kojih su učenici lakše povezivali određene informacije. Primjerice, jedan od ciljeva projekta bilo je osvještavanje grada kao živoga organizma u kojemu dijelovi koji se ne koriste ili nemaju namjenu postaju smetnja, a cilj je ostvaren tako što su učenici za vrijeme provedbe projekta posjetili i konzervatorski ured gdje su imali priliku razgovarati sa stručnjacima o prenamjeni Tvrđe i njezinoj ulozi u suvremenom životu grada Osijeka.¹³² Nakon teoretske obrade teme uslijedili su praktični zadatci, pa su tako učenici kiparskog odjela detaljno fotografirali Tvrđu i nakon toga krenuli u izrađivanje makete, učenici dizajnerskog odjela vizualno su pročistili tlocrte služeći se svojim vještinama računalne obrade, dok su učenici slikarskog odjela dobili zadatak vlastite interpretacije forme grada, a njihova su rješenja iskorištena kao kulturni suvenir.¹³³ Svi su radovi spojeni u cjelinu i na je taj način zaokružen rad na projektu na kojemu su učenici, osim što su usvojili teoretsko znanje, poboljšali svoje vještine pretraživanja informacija služeći se različitim izvorima, dobili priliku razgovarati sa stručnjacima iz područja zaštite spomenika te usavršili svoje sposobnosti timskoga rada.

4.1.4. Projekt Implementacija sadržaja kulturne baštine u kurikule predmeta strukovnih škola kao čimbenik ekonomskog razvoja i zapošljivosti

Komercijalno-trgovačka škola Split, u suradnji s Gospodarskom školom iz Varaždina, Hrvatskom udrugom poslodavaca, Uredom državne uprave u Splitsko-dalmatinskoj županiji i udrugom Prokultura Split, 2013. godine pokrenula je projekt pod nazivom *Implementacija sadržaja kulturne baštine u kurikule predmeta strukovnih škola kao čimbenik ekonomskog razvoja i zapošljivosti*. Cilj ovoga projekta je, kako stoji u popratnom metodološkom priručniku za nastavnike strukovnih škola, osvijestiti i implementirati sadržaje kulturne baštine u programe strukovnih škola.¹³⁴ Iako se ne radi o obradi nacionalne likovne baštine u sklopu nastave iz gimnazijskog programa Likovne umjetnosti, ovaj projekt važno je spomenuti jer se radi o iznimno rijetkom i kvalitetnom pothvatu koji može poslužiti kao dobar primjer ispravnog odnosa

¹³¹ Usp. Isto, str. 490.

¹³² Usp. Isto.

¹³³ Usp. Isto, str. 488.

¹³⁴ Usp. *Metodološki priručnik za nastavnike* http://ss-kom-trg-st.skole.hr/upload/ss-kom-trg-st/images/static3/1637/attachment/Metodoloski_prirucnik_rezultat_projekta.pdf (pregledano 3.svibnja 2018.)

prema baštini u obrazovanju. Projekt se provodio interdisciplinarno. Nastavnim sadržajima iz hrvatske kulturne baštine bogatile su se nastavne jedinice povijesti, hrvatskog i stranih jezika, geografije, informatike, poslovnih komunikacija, marketinga, poduzetništva i poznavanje robe te strukovnih vježbi, a nastavnik je sam mogao birati broj sati obogaćenih sadržaja (broj je morao biti u okviru dozvoljenih 20% širenja programa predmeta).¹³⁵

INOVIRANJE SADRŽAJA NASTAVNOG PROGRAMA

NASTAVNA CJELINA/JEDINICA	POSTOJEĆI SADRŽAJI	INOVIRANI SADRŽAJI
Prapovijest i antika na tlu Hrvatske (doba Grka i Rimljana), (1. razred)	Dioklecijanova palača – informativno.	- razlozi, vrijeme i način gradnje Dioklecijanove palače - znanja o kategorijama i vrstama baštine - promjene kroz povijest – od Palače do Grada - UNESCO-ova Konvencija - Popis zaštićenih dobara
Hrvatska u razvijenom i kasnom srednjem vijeku / Hrvatska kultura 12. – 16. st.	Romanički grad Trogir – informativno.	- romanička arhitektura grada, stambene kuće, katedrala, crkve, zvonik, Radovanov portal
Hrvatska u razvijenom i kasnom srednjem vijeku i ranom novom vijeku /	Stvaranje personalne unije s Mađarima, društveno-politička previranja, borbe za vlast.	- dvorci i utvrde Hrvatskog zagorja - gastronomija srednjeg vijeka, nematerijalna baština

Slika 8. Isječak prijedlog nastavnog plana za predmet Povijest u projektu *Implementacija sadržaja kulturne baštine u kurikule predmeta strukovnih škola kao čimbenik ekonomskog razvoja i zapošljivosti*

Nastavnici su se za vrijeme trajanja projekta dodatno obrazovali na radionicama koje su vodili stručnjaci iz područja likovne umjetnosti, informatike i komunikacijske tehnologije, poduzetništva i multikulturalizma,¹³⁶ a međunarodni projekt *Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje*¹³⁷ poslužio je kao temeljni okvir za metodičko-didaktički koncept učenja i poučavanja. Ovakvim se pristupom učenike uvodi u temu na način da se prvo probudi njihova znatiželja, potom im se pruži mogućnost aktivnog istraživanja i razumijevanja sadržaja te ih se potiče na razmišljanje i primjenu naučenog u praksi.¹³⁸ Vidljivo je to i u razradi nastavnih jedinica obogaćenoga sadržaja. Primjerice, za nastavni predmet Povijest navedena je razrada jedinice *Dioklecijanova palača* u kojoj su jasno vidljive razdijeljene nastavne etape – prvo je razmišljanje

¹³⁵ Usp. Isto.

¹³⁶ Usp. Isto.

¹³⁷ Čitanje i pisanje za kritičko mišljenje, (Reading and Writing for Critical Thinking, skraćeno RWCT), suradnički je projekt koji je u Hrvatskoj provodio Forum za slobodu odgoja u Zagrebu, a u koji su bili uključeni prosvjetni djelatnici iz cijeloga svijeta. Projekt je namijenjen nastavnicima svih razina obrazovanja. Temeljni je cilj ovoga projekta nadopuna i poboljšanje nastave novim metodama, tehnikama i strategijama učenja i poučavanja. Za poticanje kritičkog mišljenja nastavnicima se predlaže primjena ERR okvira (evokacija, razumijevanje značenja i refleksija) kojim se od učenika prvo traži da razmisle o temi koja im se predstavlja te utvrde ono što o njoj već znaju, nakon toga se učenike izlaže novim informacijama te se na kraju od učenika traži da novostečeno znanje povežu s onim koje već imaju. Usp. http://www.stem-genijalci.eu/wp-content/uploads/eucenje/cip/Prirucnik_Kriticko_citanje_web.pdf

¹³⁸ Usp. Metodološki priručnik za nastavnike, http://ss-kom-trg-st.skole.hr/upload/ss-kom-trg-st/images/static3/1637/attachment/Metodoloski_prirucnik_rezultat_projekta.pdf (pregledano 3. svibnja 2018.)

u kojemu se učenici trebaju prisjetiti svega što znaju o Palači (izgled, funkcija, vrijeme izgradnje, namjena) te razmijeniti mišljenje o tome postoje li u njihovoj blizini drugi ugroženi spomenici. Nakon toga slijedi etapa razgovora u kojoj se učenicima daje tekst koji govori o kriterijima upisa određenog dobra na popis svjetske baštine te ih se opet potiče na razmjenu mišljenja. Učenike se podijelilo u skupine, a svakoj je skupini dodijeljena tema vezana za Palaču (primjerice, srednjovjekovne crkvice u Palači ili život u Palači danas) koje učenici samostalno moraju istražiti putem različitih izvora. Nakon toga slijedi prezentiranje uradaka kao i spajanje svih prezentacija u jednu. U razradi nastavne jedinice predloženo je da se nastala prezentacija nakon toga pošalje Muzeju grada Splita koji će ju potom izložiti na svojoj mrežnoj stranici. Tijekom razrade čitave jedinice učenike se potiče na samostalno istraživanje i iznošenje mišljenja o aktualnim problemima što je iznimno poželjno jer učenik prestaje biti pasivni promatrač, a na ovaj ga se način priprema za budućnost u kojoj će možda upravo on biti u poziciji odlučivanja. Krajnji proizvod takvog pristupa poučavanju jest stručnjak koji može ostvariti prijenos znanja i vještine iz učionice u realnu radnu okolinu.¹³⁹ Implementacija nacionalne likovne baštine u nastavu ne bi smjela rezultirati isključivo razinom obaviještenosti u smislu da učenici znaju samo prepoznati određeni objekt, vrijeme u kojemu je nastao i kontekst njegova nastanka. Naravno, ni taj se aspekt ne smije zanemariti, ali puno je važnije da poučavanje o baštini iznjedri pojedinca sposobnog donijeti sud o tome što s baštinom u sadašnjem trenutku – načine na koje ju zaštititi od propadanja te kako je na ispravan i zanimljiv način prezentirati onima koji o njezinoj vrijednosti još ne znaju. Ovaj projekt uključivao je i terensku nastavu na otoku Braču gdje su nastavnici i učenici, vođeni holističkim doživljajem otoka Brača, istraživali teme vezane za baštinu otoka. Tako su neke od tema bile brački kamen i kamenarstvo, gastronomska baština, ali i ranokršćanska i starohrvatska sakralna baština otoka. Učenici su se s temama upoznivali na licu mjesta, imali su priliku fotografirati određene aspekte, slušali su predavanja stručnjaka i vodili rasprave o tome kako unaprijediti određeno područje, što je izuzetno poželjno za razvoj učeničkih kompetencija. Na završnom skupu javno su predstavljeni rezultati svih radionica uz obrazloženje poslovnih ideja s posebnim naglaskom na baštinske elemente. Slušatelji, među kojima su, pored nastavnika i predavača, bili predstavnici poslovnog sektora iz Brača i onih koji su uključeni u Projekt, ocijenili su i dali svoje osvrte i sugestije na prezentacije učenika te odlučivali o svojim osobnim ulagačkim potezima.¹⁴⁰

¹³⁹ Usp. Isto.

¹⁴⁰ Usp. Isto.

4.2. Digitalizacija kulturne baštine

Jedan od problema implementacije nacionalne likovno-umjetničke baštine u nastavu Likovne umjetnosti je i nedostatak i/ili teška dostupnost kvalitetnih vizualnih materijala koje bi nastavnici koristili u nastavi. Naime, većinu djela svjetske likovne baštine danas možemo pronaći jednostavnim internetskim pretraživanjem, što ne vrijedi za većinu hrvatskih spomenika. Kako je već navedeno, jedna od glavnih prednosti globalizacije jest velika dostupnost podataka i različitih informacija zahvaljujući Internetu. Sukladno s time, primjena procesa digitalizacije kojima se tekst, slika, zvuk ili neki drugi trodimenzionalni objekt pretvara u digitalni oblik koji se dalje može obrađivati, pohranjivati ili prenositi računalima i računalnim sustavima već je uznapredovao u svijetu, što se može vidjeti prema brojnim digitalnim kolekcijama velikih svjetskih i europskih muzeja. Pohrana nekog materijalnog objekta u digitalni oblik ne bi smjela biti jedini cilj digitalizacijskog procesa,¹⁴¹ nego u obzir treba uzeti i već spomenutu veliku društvenu i edukativnu korist jer bi se digitalizirani objekti na taj način trebali učiniti dostupnima široj publici. Nažalost, brojne digitalizirane zbirke i dalje su internetski nedostupne, pa je za pristup još uvijek nužan odlazak u matičnu ustanovu.¹⁴² Izdvojimo na ovome mjestu nekoliko svjetskih muzeja koji na svojim stranicama imaju bogat i kvalitetan sadržaj prilagođen za nastavu likovne umjetnosti. Muzej moderne umjetnosti u New Yorku (*Museum of Modern Art*) se, osim orijentacije na sve veću mrežnu dostupnost svojih izložaka, usmjerio i na edukativnu ulogu, organizirajući česte radionice za djecu i mlade.¹⁴³ Pariški Muzej Louvre (*Musée du Louvre*) na svojim internetskim stranicama, uz standardne informacije, donosi i odjeljak *Learning about Art* posvećen isključivo edukaciji,¹⁴⁴ a Muzej d'Orsay (*Musée d'Orsay*), izuzev standardne digitalizirane građe, nudi i kvalitetno osmišljene radne materijale za nastavnike.¹⁴⁵ Internetska stranica Muzeja Hermitage u Sankt-Peterburgu (*Gosudárstvennyj Ermitáž*) oblikovana je kao virtualna šetnja u 360 stupnjeva, a sadrži i edukativni projekt pod nazivom Virtual Academy.¹⁴⁶

Muzeji su velike riznice baštine i trebaju biti mjesta na kojima se barem povremeno provodi nastava Likovne umjetnosti. Već je istaknuto kako je važnost povremenog poučavanja

¹⁴¹ Usp. Natuknicu *digitalizacija* s mrežne stranice Leksikografskog zavoda Miroslava Krležę <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68025> (pregledano 6. svibnja 2018.)

¹⁴² Lana Skender, »Implementacija nacionalne urbanističke baštine projektom metodom u nastavu likovne umjetnosti«, 2012., str. 491.

¹⁴³ Muzej moderne umjetnosti, New York (*Museum of Modern Art*) <https://www.moma.org/support/gift/education-exhibitions> (pregledano 7. svibnja 2018.)

¹⁴⁴ Muzej Louvre, Pariz (*Musée du Louvre*), <https://www.louvre.fr/en> (pregledano 7. svibnja 2018.)

¹⁴⁵ Muzej d'Orsay, Pariz (*Musée d'Orsay*) <https://www.musee-orsay.fr/en/home.html> (pregledano 8. svibnja 2018.)

¹⁴⁶ Muzej Hermitage, Sankt-Peterburg (*Gosudárstvennyj Ermitáž*) <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/> (pregledano 8. svibnja 2018.)

Likovne umjetnosti izvan učionice (u muzejima/galerijama ili javnom prostoru) naglašena obveznim odgojno-obrazovnim ishodom u novom Nastavnom kurikulumu (2019.) koji neposredan kontakt s umjetničkim djelom čini obveznim preko propisanih odgojno-obrazovnih ishoda. S obzirom na nedostatak vremena, a često i na nedostatak sredstava, učenici rijetko imaju priliku učiti u muzejskim prostorima, zbog čega bi digitalizacijski procesi i primjena digitaliziranih objekata u nastavi uvelike poboljšali učenje i poučavanje nacionalne likovne baštine. Ipak, ne smijemo se uvijek oslanjati isključivo na digitalnu reprodukciju djela jer je ona i dalje samo njegova reprodukcija i ne može zamijeniti direktan kontakt s umjetničkim djelom. Zbog toga je važno da se, kad god je to u nastavi moguće, umjetničkim djelima pristupa neposredno.

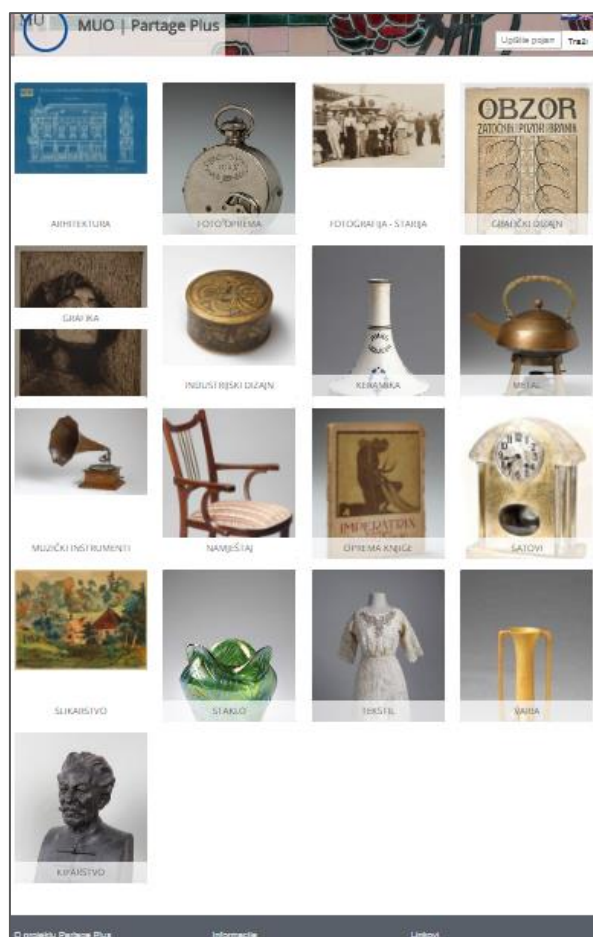
4.2.1. Digitalizacija kulturne baštine u Hrvatskoj

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske sklopilo je partnerstvo s Europeanom,¹⁴⁷ vodećom europskom mrežnom platformom za kulturu na čijem se portalu uz pomoć naprednih alata za pretraživanje i filtriranje mogu pretraživati filmovi, fotografije, slike, karte, rukopisi, knjige, novine i arhivski zapisi.¹⁴⁸ Europeana je pokrenuta 2008. godine, a njezini se sadržaji mogu pretraživati na čak dvadeset sedam europskih jezika. Partage Plus jedan je od projekata Europske unije pokrenut 2012. godine kojim se nastojalo digitalizirati europske secesijske predmete, a hrvatski Muzej za umjetnost i obrt izabran je za partnerstvo zbog realizacije velike izložbe pod nazivom *Secesija u Hrvatskoj* (prosinac 2003. – ožujak 2004.). Projekt je rezultirao dostupnošću naše građe na Europeani na čak sedamnaest jezika (radi se o preko pet tisuća zapisa o hrvatskoj secesijskoj baštini), a važan je i jer pokazuje pozitivan primjer suradnje čak četrdeset hrvatskih institucija.¹⁴⁹

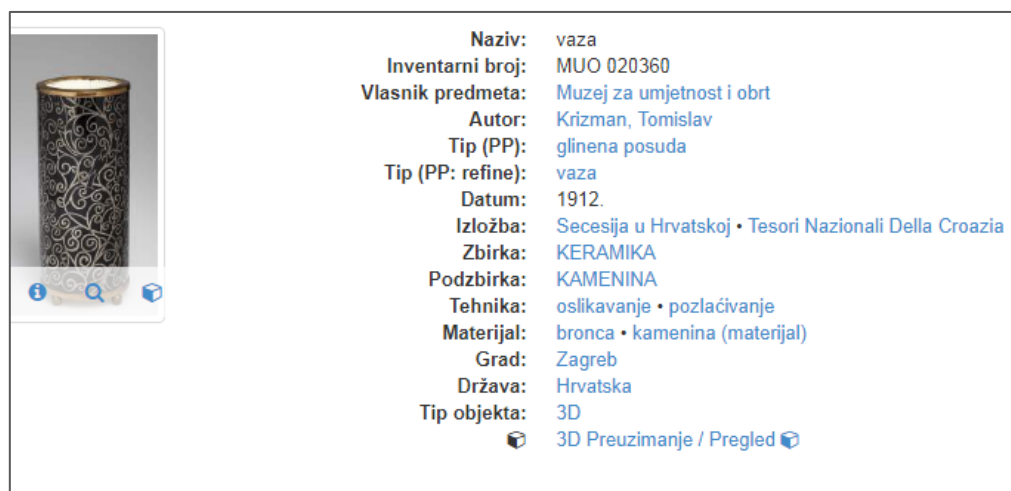
¹⁴⁷ Usp. *Europeana*, <https://www.europeana.eu/portal/hr> (pregledano 7. svibnja 2018.)

¹⁴⁸ Marija Matešić, »Aplikacije: Inicijative semantičkog weba«, u: *Heritage live: Upravljanje baštinom uz pomoć informacijskih alata*, (ur.) Hrvoje Stančić, Katarina Zanier, Koper: Univerzitetna založba Annales, 2012., str. 81.

¹⁴⁹ *Partage Plus*, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, dostupno na: <https://www.muio.hr/partage-plus/> (datum pregledano 8. svibnja 2018.)

Slika 9. Mrežna stranica projekta Partage Plus

Slika 10. Primjer digitaliziranog objekta s informacijama (vaza Tomislava Krizmana)

Uz Partage Plus, značajan je i međunarodni projekt Athena Plus čiji je cilj bio obogaćivanje i unapređivanje pretraživanja i pronalaženja željenog sadržaja Europeane, a koji je okupljao četrdeset partnera iz ukupno dvadeset i jedne države članice, a među kojima je i

hrvatski Muzej za umjetnost i obrt. Zahvaljujući ovom projektu, zbirku Muzeja za umjetnost i obrt moguće je istražiti u virtualnom okruženju.¹⁵⁰

Osim Muzeja za umjetnost i obrt, tendenciju k digitaliziranju svoje građe pokazuju i Hrvatski povijesni muzej¹⁵¹ te Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu, ali i brojni drugi muzeji. Primjerice, na stranicama Muzeja suvremene umjetnosti moguće je pregledati cijelu digitaliziranu zbirku, a najavljuje se i mogućnost šetnje kroz stalni postav Muzeja.¹⁵² Stranica Muzeja grada Zagreba pruža virtualni pregled digitalizirane građe,¹⁵³ a dobar primjer pružaju i Muzeji Ivana Meštrovića (Atelijer Meštrović u Zagrebu, Galerija Meštrović u Zagrebu, Kaštilac u Splitu te Crkva Presvetog Otkupitelja u Splitu) čija internetska stranica pruža sažete preglede digitalizirane građe, kao i osnovne informacije o postavima.¹⁵⁴ Digitalizirana zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti osnovana je 2009. godine, a sadrži digitaliziranu građu Akademijinih muzejsko-galerijskih jedinica među kojima su i mikrofilmovi, fotografije, umjetničke slike i arhitektonski nacrti, a na istoj se internetskoj stranici može pogledati i nekoliko virtualnih izložbi.¹⁵⁵ Izuzev muzeja, digitalizirane zbirke imaju i neke knjižnice među kojima je i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu čija internetska stranica nudi pregledavanje virtualnih izložbi i digitalnih zbirki sveukupne kulturne baštine, među kojom je i likovno-umjetnička, pa su tako, primjerice, digitalizirane zbirke crteža iz 19. stoljeća među kojima možemo pronaći radove Vlahe Bukovca, Milana Šenoe, Bele Čikoša-Sesije i mnogih drugih.¹⁵⁶ Na internetskim stranicama Ministarstva kulture Republike Hrvatske mogu se pronaći digitalizirane zbirke fotografija četiriju značajnih hrvatskih fotografa: Vladimira Tkalčića (1883.-1971.), Većeslava Hennenberga (1889.-1937.), Vladimira Horvata (1891.-1962.) i Nine Vranića (1933.-2012.).¹⁵⁷ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske prepoznalo je važnost digitalizacijskih procesa, pa je 2007. godine u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, Hrvatskim državnim arhivom te Muzejskim dokumentacijskim centrom pokrenut nacionalni projekt *Hrvatska kulturna baština* kojim se promicala kontinuirana digitalizacija hrvatske baštine, kao i poboljšanje dostupnosti i vidljivosti sadržaja.¹⁵⁸ Ovaj portal omogućavao je pretraživanje i pristup zbirkama digitalizirane građe hrvatskih muzeja, knjižnica i arhiva, a

¹⁵⁰ Muzej za umjetnost i obrt, <https://www.muo.hr/athenaplus/> (pregledano 7. svibnja 2018.)

¹⁵¹ Radi se o projektu digitalizacije hemeroteke Hrvatskog povijesnog muzeja, o čemu više na mrežnoj stranici stručnog rada o projektu <https://hrcak.srce.hr/174265> (pregledano 8. svibnja 2018.)

¹⁵² Muzej suvremene umjetnosti Zagreb, <http://www.msu.hr/?hr/zbirke/> (pregledano 8. svibnja 2018.)

¹⁵³ Muzej grada Zagreba, <http://www.mgz.hr/hr/naslovnica> (pregledano 8. svibnja 2018.)

¹⁵⁴ Muzeji Ivana Meštrovića, <http://mestrovic.hr/> (pregledano 8. svibnja 2018.)

¹⁵⁵ Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, <http://dizbi.hazu.hr/> (pregledano 8. svibnja 2018.)

¹⁵⁶ Nacionalna i Sveučilišna knjižnica u Zagrebu, <http://www.nsk.hr/category/zbirke/> (pregledano 8. svibnja 2018.)

¹⁵⁷ Fototeka Ministarstva kulture, <http://fototeka.min-kulture.hr/hr/> (pregledano 8. svibnja 2018.)

¹⁵⁸ Usp. *Hrvatska kulturna baština*, dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.kultura.hr/O-nama> (pregledano: 7. svibnja 2018.)

zbirke su se mogle pretraživati tematski, kronološki, prema vrsti građe, mjestu na kojemu se nalaze ili značajnim osobama.¹⁵⁹

Sukladno sa svime navedenim možemo smatrati da su hrvatske kulturne institucije prepoznale važnost suvremenog načina pohrane i zaštite svoje građe, ali i da uvijek ima mjesta za napredovanje u tom pogledu. Pri tome se treba osvrnuti i na reprodukcije javnih spomenika i građevina, koje često ne možemo pronaći ni u literaturi, ali ni detaljnim internetskim pretraživanjem. Internet je svima dostupan i postoji mnoštvo načina kojima svaki pojedinac, svjestan vrijednosti baštine koja ga okružuje, može doprinijeti njihovoj dostupnosti, a često je sve što mu za to treba fotoaparat, ali i ono nezaobilazno čemu se možemo vratiti na kraju svakoga poglavlja ovoga rada, a to je želja za učenjem i stjecanjem svijesti o vrijednosti baštine koja ga okružuje.

¹⁵⁹ Nažalost, ova mrežna stranica danas više nije u funkciji.

5. Zaključak

Ovim se radom nastojalo prikazati važnost poznavanja likovno-umjetničke baštine i analizirati položaj koji ona zauzima u srednjoškolskoj nastavi likovne umjetnosti. Umjetnička djela koja su nastajala na području Republike Hrvatske ne govore samo o svojim autorima, okolnostima u kojima su stvarana ili svojim naručiteljima – ona su odraz nacionalnog identiteta hrvatskog naroda. Samim svojim postojanjem ona su dijalog s prošlošću, ali stanja u kojima se nalaze danas svjedoče o odnosu koji prema njima imamo u sadašnjosti, a pogledom u školske udžbenike i programe može se, barem donekle, predvidjeti njihova budućnost. Važnost svijesti o spomenicima nacionalne likovno-umjetničke baštine prepoznata je u nastavnim planovima i programima, no čest je problem (kod gimnazijskih i strukovnih programa) prenatrpanost sveukupnim sadržajima koje učenici trebaju usvojiti, zbog čega nastavnici ne stižu obraditi svo planirano gradivo. U tom pogledu valja istaknuti pozitivan odmak koji za nastavu Likovne umjetnosti ima *Kurikulum za nastavni predmet Likovne kulture i Likovne umjetnosti za gimnazije u Republici Hrvatskoj* (2019.), a kojim se poučavanju povijesti umjetnosti ne pristupa nužno kronološki i koji sadržaje nacionalne likovno-umjetničke baštine ističe preciznim odgojno-obrazovnim ishodima. Isti program od učenika zahtijeva kritičku prosudbu umjetničkog djela na temelju neposrednog kontakta s njime, što će učenike navesti na provođenje vremena u galerijama, muzejima ili javnim prostorima, gdje će se najčešće susretati upravo sa spomenicima nacionalne likovno-umjetničke baštine. Strukovni programi, naročito oni koji odgajaju buduće naraštaje djelatnika turističkih sektora, također zahtijevaju novi pristup spomenicima nacionalne likovno-umjetničke baštine, a koji je najavljen izradom novog kurikuluma za strukovne programe.

Važan aspekt poučavanja sadržaja iz nacionalne likovno-umjetničke baštine je već spomenuti neposredni kontakt s umjetničkim djelom jer su oni, za razliku od većine spomenika svjetske likovne baštine, fizički dostupniji. Projektna je nastava dobar primjer načina na koji se učenike može motivirati na učenje ovih sadržaja, a koji će ih istovremeno učiti i odgajati kroz samostalno istraživanje, suradnju s drugima i upotrebu računala. Unatoč svim njezinim prednostima, nije moguće sve nastavne teme obrađivati kroz projektnu nastavu zbog čega nekim sadržajima nastavnici ipak moraju pristupiti tradicionalnijim načinima. Tada je važno da se koriste što kvalitetnijim reprodukcijama umjetničkih djela, zbog čega je važno da institucije kao što su muzeji, galerije i knjižnice svoju građu digitaliziraju i učine je dostupnom nastavnicima.

»O tebi ovisi jesam li grobnica ili riznica, govorim li ili šutim.«¹⁶⁰ Ovim riječima Paul Valery *doziva* prolaznike sa pročelja Muzeja čovjeka, a iste te riječi nečujno izgovaraju i svi drugi spomenici kraj kojih svakodnevno prolazimo, a koji nas svojim postojanjem podsjećaju, tješe ili upozoravaju, no samo ako im za to damo priliku.

¹⁶⁰ Riječi Paula Valeryja prema: Dino Milinović, »Kulturna baština: između civilizacije, identiteta i turizma«, u: *Vijenac* 647-648, 2018., str. 52.-54. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.matica.hr/vijenac/647%20-%20648/kulturna-bastina-izmeu-civilizacije-identiteta-i-turizma-28604/> (pregledano 9. lipnja 2019.)

6. Popis korištene literature

Knjige:

1. Benjamin S. Bloom, *Taksonomija ili klasifikacija obrazovnih i odgojnih ciljeva: Knjiga I: Kognitivno područje*, Beograd: Jugoslavenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1970.
2. Maja Dadić, *Istraživanje kulturnog turizma: konteksti, metode, koncepti*, Split: Redak, 2014.
3. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 1. Udžbenik za 1. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015. [35. izmijenjeno izdanje; prvo izdanje 1971.]
4. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 2. Povijesni pregled. Udžbenik za 2. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole.*, Zagreb: Školska knjiga, 2015. [35. izmijenjeno izdanje; prvo izdanje 1972.]
5. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 3, udžbenik za 3. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015. [35. izmijenjeno izdanje; prvo izdanje 1972.]
6. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost 4, udžbenik za 4. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb: Školska knjiga, 2015. [35. izmijenjeno izdanje; prvo izdanje 1972.]
7. Jadranka Damjanov, *Umjetnost avantura; bilježnica*, Zagreb: Hermes, 1999.
8. Nada Grgurić i Marijana Jakubin, *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*, Zagreb: Educa 1996.
9. Radovan Ivančević, *Likovni govor - uvod u svijet likovnih umjetnosti. Udžbenik za I. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 1998.
10. Radovan Ivančević, *Stilovi i razdoblja, Život 1 - od paleolitika do predromanike. Udžbenik za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2008.
11. Radovan Ivančević, *Stilovi i razdoblja, Život 2, Od romanike do secesije. Udžbenik za III. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2000.
12. Radovan Ivančević, *Stilovi i razdoblja, Život 3 - umjetnost i vizualna kultura 20. stoljeća, Udžbenik za IV. razred gimnazije*, Zagreb: Profil, 2000.
13. Radovan Ivančević, *Umjetničko blago Hrvatske*, Beograd: Jugoslavenska revija, 1986.
14. Daniela Angelina Jelinčić, *Abeceda kulturnog turizma*, Zagreb: Meandarmedia, 2008.
15. Antun Karaman, *Osnovni elementi, oblici i vrste likovnog govora. Udžbenik za 1. razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovne umjetnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
16. Tomislav Marasović, *Kulturna baština 1*, Split: Veleučilište u Splitu, 2001.
17. Ivo Maroević, *Uvod u muzeologiju*, Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.
18. Ivo Maroević, *Baštinom u svijet*, Petrinja: Matica hrvatska, 2004.
19. Milan Pelc, *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2012.

20. Friedrich Schiller, *O estetskom odgoju čovjeka u nizu pisama*, Zagreb: Scarabeus-naklada, 2006.
21. Skupina autorica (Natalija Stipetić-Ćus, Zrinka Jurić-Avmedoski, Blanka Petrincec-Fulir, Elen Zubek), *Udžbenik iz likovne umjetnosti za 3. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014.
22. Skupina autorica (Natalija Stipetić-Ćus, Zrinka Jurić-Avmedoski, Blanka Petrincec-Fulir, Elen Zubek), *Udžbenik iz likovne umjetnosti za 4. razred srednjih škola s četverogodišnjim programom*, Zagreb: Alfa, 2014.

Poglavlja u knjigama

1. Marija Matešić, »Aplikacije: Inicijative semantičkog weba«, u: *Heritage live: Upravljanje baštinom uz pomoć informacijskih alata*, (ur.) Hrvoje Stančić, Katarina Zanier, Koper: Univerzitetna založba Annales, 2012., str. 80–84.
2. Milan Matijević, »Projektno učenje i nastava«, u: *Nastavnički suputnik*, (ur.) Boris Drandić, Zagreb: Znamen, 2008., str. 188–225.
3. Ante Stamać, »Hrvatski kulturni identitet – što je to?«, u: *Književnoteorijski fragmenti*, (ur.) Ante Stamać, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., str. 145–155.

Radovi u časopisu:

1. Snježana Čolić, »Globalizacija, kultura kapitalizma i globalna kultura«, u: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folklor* 41 (2004.), str. 185–192.
2. Tatjana Gredičak, »Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske«, u: *Ekonomski pregled: mjesečnik Hrvatskog društva ekonomista Zagreb*, 60 (2009.) 3/4, str. 196–218.
3. Lana Skender, »Implementacija nacionalne urbanističke baštine projektom metodom u nastavu likovne umjetnosti«, u: *Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 153 (2012.)3-4, str. 481–493.
4. Marko Tokić, »Metodika Jadranke Damjanov – osviještavanje doslovnog vida osjetilnog opažanja«, u: *Metodički ogledi* 23 (2016.) 1, str. 7–25 .

Rad u zborniku:

1. Slaven Letica, »Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati«, u: *Hrvatski identitet: zbornik radova znanstvenog skupa*, (Zagreb, Matica hrvatska, 7. i 8.5.2009), (ur.) Romana Horvat, Zorislav Lukić, Božo Skoko, Luka Vukušić, Zagreb: Matica hrvatska, 2009., str. 25–50.

Dokumenti:

1. *Kurikulum nastavnog predmeta Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije* (2019.) Preuzeto s mrežne stranice: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html (pregledano 6. lipnja 2019.)
2. *Hrvatska u 21. stoljeću – Strategija kulturnog razvitka*, Ministarstvo kulture, 2003., Mrežna stranica: <https://www.culturelink.org/news/publics/2009/strategy.pdf> (pregledano 30. ožujka 2019.)
3. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011.). Zagreb: Ministarstvo znanja, obrazovanja i sporta. Preuzeto s mrežne stranice :
http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (pregledano 20. svibnja 2018.)
4. *Nastavni programi za gimnazije: Likovna umjetnost*, u: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske 1 (1994.), str. 90-97. Preuzeto s mrežne stranice: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf (pregledano 20. svibnja 2018.)
5. *Nastavni planovi i okvirni programi za područje ugostiteljstva i turizma* (1998). Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske. Preuzeto s mrežne stranice: <http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Turizam%20i%20ugostiteljstvo/NP%20i%20OP%20za%20podrucje%20ugostiteljstva%20i%20turizma.pdf> (pregledano 20. svibnja 2019.)

Neobjavljeni diplomski, magistarski ili doktorski radovi:

1. Helena Anjoš, *Virtualni muzeji i poučavanje Likovne umjetnosti*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
2. Daniela Angelina Jelinčić, *Kulturna baština i turizam*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2000.

Internetski izvori:

1. *Implementacija sadržaja kulturne baštine u kurikule predmeta strukovnih škola kao čimbenik ekonomskog razvoja i zapošljivosti*, Komercijalna trgovačka škola u Splitu. <http://ss-kom-trg-st.skole.hr/upload/ss-kom-trg->

- st/images/static3/1637/attachment/Metodoloski_prirucnik_rezultat_projekta.pdf (6. svibnja 2018.)
2. *Likovna baština unutar europske kulturne tradicije*, Web centar hrvatske kulture, dostupno na <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23130&> (pregledano 15. svibnja 2018.)
 3. *Natuknica nastavni plan i program*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://proleksis.lzmk.hr/38502/> (6. svibnja 2018.)
 4. *Visual Art 10, 20, 30: A curriculum guide for the Secondary Level*, Saskatchewan Education, 1996, <http://www.publications.gov.sk.ca/details.cfm?p=33344> (13. travnja 2019.)
 5. Dino Milinović, »Kulturna baština: između civilizacije, identiteta i turizma«, u: *Vijenac* 647-648, 2018., str. 53.-55. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.matica.hr/vijenac/647%20-%20648/kulturna-bastina-izmeu-civilizacije-identiteta-i-turizma-28604/> (pregledano 9. lipnja 2019.)
 6. *Muzej Louvre*, <http://www.louvre.fr/en> (pregledano 8. svibnja 2018.)
 7. *Muzej d'Orsay*, <http://www.musee-orsay.fr/en/home.html> (pregledano 8. svibnja 2018.)
 8. *Muzej Hermitage*, <https://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/explore/artworks/?lng=hr> (pregledano 8. svibnja 2018.)
 9. *Muzeji Ivana Meštrovića*, <http://www.mestrovic.hr/muzeji/muzeji-ivanamestrovica.html> (pregledano 8. svibnja 2018.)
 10. *Muzej za umjetnost i obrt*, <https://www.muo.hr/> (pregledano 8. svibnja 2018.)
 11. *Partage Plus*, <http://partage.muo.hr/> (pregledano 8. svibnja 2018.)
 12. *Muzej suvremene umjetnosti*, <http://www.msu.hr/?/hr/> (pregledano 8. svibnja 2018.)
 13. *Europeana*, <https://www.europeana.eu/portal> (pregledano 8. svibnja 2018.)
 14. *Institut za turizam*, http://www.iztg.hr/UserFiles/file/novosti/2018/TOMAS-Ljeto-prezentacija-2017-06_02_2018-FIN.pdf (pregledano 19. travnja 2018.)
 15. *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (pregledano 12. srpnja 2018.)
 16. *Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja*, <https://www.ncvvo.hr/kategorija/drzavna-matura/provedeni-ispiti/> (pregledano 20. svibnja 2018.)
 17. *Pravilnik o polaganju državne mature*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, dostupno na: http://dokumenti.ncvvo.hr/Drzavna_matura/2013-01-07/pravilnik_polaganja_dm_2013.pdf (pregledano 20. svibnja 2018.)

18. *Nastavni plan i okvirni program za zanimanje frizer,* https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2003_08_136_2008.html (pregledano 28. lipnja 2019.)
19. *Nastavni plan i okvirni program za područje graditeljstva, geodezije i građevnih materijala,* <http://www.obrtnicka-skola-pozega.hr/images/dokumenti/pravilnici/nastavni-plan/ARHITEKT.PDF> (pregledano 28. lipnja 2019.)
20. *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije klesarski tehničar,* http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Klesarski%20tehnicar_za%20odobrenje.pdf (pregledano 28. lipnja 2019.)
21. *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije medijski tehničar,* http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Medijski%20tehnicar_za%20odobrenje.pdf (pregledano 28. lipnja 2019.)
22. *Strukovni kurikulum za stjecanje kvalifikacije Web dizajner,* http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Kurikulumi/K_Web%20dizajner_za%20odobrenje.pdf (pregledano 28. lipnja 2019.)
23. Zrinka Marušić, Sanda Čorak, Ivan Sever i suradnici, *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj u 2017. godini,* Institut za turizam, 2018., str. 8. http://www.iztg.hr/UserFiles/file/novosti/2018/TOMAS-Ljeto-prezentacija-2017-06_02_2018-FIN.pdf (pregledano 19. travnja 2018.).

7. Popis i izvori slikovnih priloga

Slika 1. Isječak nastavnog plana i programa za treći razred gimnazije.

http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/likovni.pdf (13.travnja 2018.)

Slika 2. Isječak nastavnog programa za predmet Povijest umjetnosti i kulturno povijesna baština.

<http://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/Turizam%20i%20ugostiteljstvo/NP%20i%20OP%20za%20podrucje%20ugostiteljstva%20i%20turizma.pdf> (13. travnja 2019.)

Slika 3. Tablica s prikazom likovnih primjera nacionalne umjetničke baštine predloženih za analizu katalogom za Državnu maturu iz Likovne umjetnosti za školsku godinu 2016./2017. godine (izradila I. Buntak)

Slika 4. Isječak iz ispita Likovne umjetnosti na državnoj maturi 2014./2015. godine.

<https://www.ncvvo.hr/dm-2014-2015-ljetni-rok/> (4.travnja 2018.)

Slika 5. Isječak iz ispita Likovne umjetnosti na državnoj maturi 2014./2015. godine.

<https://www.ncvvo.hr/dm-2014-2015-ljetni-rok/> (4. travnja 2018.)

Slika 6. Primjeri iz tekstualnog dijela projekta Moj kvart.

<https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2011/08/31/kako-osuvremeniti-nastavni-sadrzaj/> (4. travnja 2018.)

Slika 7. Prikaz interaktivne karte izrađene u sklopu projekta Moj kvart.

<https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2011/08/31/kako-osuvremeniti-nastavni-sadrzaj/> (4. travnja 2018.)

Slika 8. Isječak prijedloga nastavnog plana za predmet Povijest u projektu *Implementacija sadržaja kulturne baštine u kurikule predmeta strukovnih škola kao čimbenik ekonomskog razvoja i zapošljivosti.*

http://ss-kom-trg-st.skole.hr/upload/ss-kom-trg-st/images/static3/1637/attachment/Methodoloski_prirucnik_rezultat_projekta.pdf (16. svibnja 2018.)

Slika 9. Mrežna stranica projekta Partage Plus.

<http://partage.muio.hr/> (16. svibnja 2018.)

Slika 10. Primjer prezentacije digitaliziranog objekta na web stranici projekta Partage Plus (vaza Tomislava Krizmana iz 1912.).

<http://partage.muio.hr/> (16. svibnja 2018.)

8. Sažetak/Summary

This paper focuses on the importance of the works of visual arts as national heritage in the Visual Arts syllabus of gymnasiums and vocational schools following similar programs. Works of visual arts found in Croatia are true representatives of various events which happened on the country's territory from the prehistoric times until this day and as such they reflect the national and cultural identity of Croatian people. In the time of globalization, which closely connected the entire world, and the advanced technology, as well as the general desire to learn as much as possible about other people's culture, it can often happen that the value of knowing one's own culture gets neglected. Unless the value visual arts as national heritage gets recognized by those who inherited it, it is possible that it will remain unrecognized by the rest of the world or that it will not get preserved for the future generations due to its neglect. In spite of its great potential, cultural tourism in Croatia is only getting started.

Educational facilities have an important role in developing awareness about the importance of knowing and preserving visual arts as national heritage, so it is crucial to analyze the way this heritage is handled in schools and whether enough is taught about it in the relevant studybooks and catalogues, as well as the final high school exam. As most of this heritage can easily be accessed, one of the possible solutions for the improvement of the way these materials are taught in schools is through field trips where students get to physically access the artworks, and also practice independence in researching. While most of the world's visual arts heritage can be reached by basic internet search, it is often a problem for visual arts teachers in Croatia to find visual materials with good quality, which is why a greater availability of the digitized materials ought to be championed.

Key words: cultural tourism, final high school exam, national heritage, national identity, Visual Arts